

SEVEROAMERIČTÍ INDIÁNI

I/ VÁLEČNÁ VÝPRAVA

„Ryzko! Ryzko!“ — Pronikavé zahvízdnutí, a z moskytového křoví vystoupil muž vysoké postavy s osmahlou až do temnohněda tváří, kterou stínil široký mexikánský sombrero. Prodrav se křovím zastavil se, jako by naslouchal, a po chvílce znělo to zase do ranního vzduchu: „Ryzko, Ryzko! Zpropadené zvíře!“

„Ach, vy jste tady!“ zvolal, teprv nyní mne zpozorovav a tiskna mi ruku, „a tak časně již! Jste jako ten můj kůň, ten také nejraději spásá trávu za rosy,“ dodal s úsměvem, ukazuje na mou botanickou plechovku, z níž vyčnívalo několik právě utržených rostlin.

„Byl jsem tu přes noc, jak vidíte, oheň ještě nevyhas. Toulám se tu již celý týden a můj ubohý kůň počíná již sténat pod tíží nasušených pokladů,“ odvětil jsem opět ruce stisknutí „Mikše z pustiny“, jak nazývali českého farmáře v San Antonio de Bexar, kam dvakrát do roka přijížděl, aby svou kukuřici prodal a nakoupil věci do mácnosti.

Mikeš pohledl na mne jaksi nedůvěřivě a pak zabručel do hustých, ne právě uhlazených vousů: „Hm, tak vy se tedy nebojíte. Není dobro jezdit tu samotnému; zdá se mi, že dostali jsme návštěvu. Včera viděl jsem nedaleko farmy cizí koně, a nech mne ďas vezme, nebyli-li tak podobní ponym těch červených dáblů Komančů jako můj pes vlku na přerii. Poslal jsem už své kluky po farmách, aby sousedé

byli ostražiti. Myslím, že bude dobře, trochu-li se společně po kraji ohlédnem. Když větříš ďábla, nečekej, až si ti zasedne do vazů. A moji angličtí sousedé mají dobré kaditelnice. Zakouří se, rána padne, jeden rudý ďábel s ní, a ti druzí jak by se do země propadli! Snad u nás již někteří budou, jdu hledat svého koně — Ryzko!“ a zase pronikavé hvízdnutí a naslouchání; po Ryzce ale ani slechu, „a přece to zvíře zná můj hlas jako pes, a dnes se ho nemohu dovolat! Pojdte se mnou, vrátíme se domů, snad se s ní setkal některý z mých hochů.“

Osedlal jsem koně, vzal jsem ho za uzdu a zanedlouho octli jsme se před malým srubem, kolem něhož na pečlivě vzdělaném lánu právě vyrážela bavlna. Přivázal jsem koně, farmář snesl několik kuříčkových klasů, aby prý se kůň trochu posilnil, a odešel do srubu; já za chvíli za ním.

Kdybych byl právě před několika okamžiky neviděl jej do domku vcházet, byl bych ani nevěřil, že ten muž, jenž sedě na stoličce opíral ruku o stůl a hlavu o ruku a byl tak bledý jako stěna, jest náš Mikeš z pustiny. Před ním stál výrostek osmnáctiletý a podával otci zkrvavělý šíp. „Vidíte ho,“ pravil, „vytáh jsem jej Ryzce z boku. Ubohé zvíře, zdá se, že se chtělo dovleci ještě k domu, leží tu nedaleko hradby a tak daleko by se byli indiáni přece neodvážili.“ Otec vzal šíp, hleděl naň chvíli, pak mrštil jím, až se zabod v stěnu. „Také dobře,“ pravil vstávaje, „budeš tam aspoň na památku, ať mi střecha shoří nad hlavou, bude-li se ti tam stýskat a nepřinesu-li ti ještě zejtra za družku kuli, již prvnímu indiánskému psu, kterého potkám, hlavou proženu. Pojdme se podívat k Ryzce.“

Šli jsme, ne daleko; as dvě stě kroků za hradbou našli jsme mrtvého koně s šíjí nataženou, běhy jako do skoku a kalným, zaroseným okem. Na boku zela rána a z ní táhla se usedlá krev až do trávy jako stužka.

Ubohý Mikeš vjel mu rukou do hřívky, naklonil se koni k uchu a zašeptal ještě jednou: „Ryzko — Ryzko!“ Ryzka ale neslyšela. Pak povstal a obrátiv se ke mně pravil: „Půjďte s námi na honbu?! Neviděl jsem to ještě nikdy, ale soused mi vypravoval, že to komedie až k zbláznění krásná, ta honba na ty červené veverka. Dnes půjdu, nechtěl

jsem tomu až do dneška věřit, že se krev indiánova smí tak snadno prolít jako krev srnce, ale dnes půjdeme spolu, zabili mi mou Ryzku!“

Ten obrovský Mikeš byl pravé dobrotisko, kolem prstu bys ho byl ovinul, ale zabili mu koně a toho miloval jako své dítě.

Kůň na pustinách texanských! Kam by se člověk steskem poděl, kdyby neměl toho koně, to hrdé, přítulné zvíře, které nese tě celý den, a potřeba-li, i noc a nezastaví se a kluše stále, jedním okem pohlížeje k tobě a jedno ucho vpřed, druhé k tobě majíc obráceno. A odsedláš-li ho večerem a potleskáš-li mu v hřbet, nakloní ti šíji přes rameno, a ráno zahvízdáš naň a přiletí jako bratr, a spíš-li mu příliš dlouho, přiběhne sám, očmuchává ti tvář, jako v bázni, či ještě dýcháš, a potahuje za sedlo, jež máš pod hlavou, jako by dítě chtělo, že už čas vstát — jet dále; ten tvor, do něhož zdá se, že přešla část duše tvé, tak rozumí ti, tak povolným je každému kynu oka, každé myšlence, že není třeba ani uzdou zatrhnout, že s ním rozmlouváš jako s přítelem a v pustině ti líp než mezi lidmi. Ztráta koně, jenž ti přivykl, jesti na pustině větší ztrátou, větší bolestí než u nás často ztráta přítele.

Vrátili jsme se do farmy. Čekalo tam již šest mužů z okolních farem. Samí to Češi. Američané vyjeli prý již ze svých farem napřed; bude prý líp, rozdělíme-li se na dvě čety, které různým směrem krajinu prohlednou. Také prý jsou ti Evropané příliš nezkušení, rozuměj jemnocitní, a nehodí se tak k pronásledování indiánů jako Američané. My abychom projeli nejbližší okolí, oni že pojedou dále.

Nastalo loučení, jako bychom jeli na smrt. Farmářka upekla kukuřičný chleba. Trochu špeku a namleté kávy, trochu upražené se skořicí kukuřice, a jeli jsme na honbu na indiány.

Ubozí Komančové! Jak hrozný to pluk nepřátel vyjel na válečnou proti vám výpravu! Bývalí čeští sedláci, kteří si doma uši zacpávali, když ženy husám zařezávaly hrdla, s puškama a s noži a se vši válečnou zbrojí chystali se na prolévání lidské krve s tak chladnou tváří, jako by to šlo doma do kostela.

Mikeš jel napřed se spenserovkou nabitou osmi kulemi v ruce a nataženým kohoutkem, já tvoře zadní voj s botanickou puškou

a stavě každým krokem koně, kdy viděl jsem nějakou cizí mi ještě rostlinu. Hlavní voj šesti mužů cestou dosnídával, po každém soustu pečlivě si utírajíce a prohlížejíce si ruce, nelpí-li tam již krev indiánská. Pokud možno bylo jich rozprávku stopovat, seznal jsem, že rokuji s velikou vášnivostí o tom, zdali také indián jest náš bližní a zdali také, třeba by nám škodil, nezasluhuje křesťanského milosrdenství. „Vždyť ho také pánbůh stvořil.“ — „Jářku, Mikši — počkej, nemyslíš, že bychom ti mohli tu tvou Ryzku nějak nahradit? Dám ti za ni pěkného hřebce, toulají se mi tuto po prériích, sám nevím ani mnoho-li. Nemyslíš, že je indián také bratr?“ zvolal jeden z hlavního voje. — „Bratr Slovan,“ dodal jsem, doklusávaje za nimi, jsa tomu rád, že nejde jim to s tou honbou tak od srdce, a chtěje celou věc více ještě učinit směšnou. — „Jářku, Mikši, probůh, co děláš!? Stůj!“ vzkřiklo to pojednou jako jedním hlasem z celého zástupu, a vše pustilo se tryskem za Mikšem, jenž seskočiv z koně, mířil na malou mýtinu, kde v zděšení stálo několik polonahých bytostí s černým hřebíkovitým vlasem, měděnou tváří a jiskřícima, jak uhel černýma očima.

„Hrome, to jsou oni! Zadrž, Mikši, chytíme je živé!“ Stisk koní v bok, a indiáni octli se ve svírajícím je kruhu. Mikeš sklonil pušku i — hlavu. Ano, byli to oni, byli to indiáni. Dvě mužů s pončem (pokryvkou mající otvor, takže se jí hlava prostrčí) na plecích a s lukem v rukou, dvě ženy tulící k sobě dvě malé děti. Schoulili se k sobě jako v zimě houfec koroptví. Mužové hleděli divoce a šípy, jež k luku přikládali, byly znamením, že hotoví se k odporu. Ženy hleděly úzkostlivě na nás — děti vyvaly se matkám z objetí a letěly nám vstříc, volajíce „Caridad, comer!“ — slitování, jíst! Ubohý Mikeš! Proč to jedno dítě běželo zrovna k němu? Proč zrovna jemu zaúpělo v sluch s tím svým „comer“!? Ubohý, rozzuřený Mikeš! Seskočil z koně — ruku do vaku, a bochník kukuřičného chleba octnul se v rukou děcka se slovy tak něžnými, že by je byl člověk v tom velikánu nehledal: „Tumáš, houlošku — jez!“ — — Slzy mu stály v očích.

Bylo po válce, bylo po honbě, po vraždění. Ubozí indiáni, seznavše, že nejsme nepřáteli, stali se brzo přítulnými. Mluvíli španělsky, jako

vůbec mluví tak mimo svou řeč skorem všichni indiánští kmenové v Texasu a v sousedním Mexiku.

Vojsko zesedlalo koně, rozdělán oheň, uvařena káva a obědvalo se vesele i s indiány, obědvalo se s chutí a bez prohlížení si rukou. Návrat z výpravy byl veselejší.

Zůstal jsem na farmě na tak dlouho, dokud nedošla zpráva od Amerikánů, jak jim se dařilo. Minulo několik dní, až jednoho večera vrátil se hoch farmářův ze sousední anglické farmy se zprávou, že se druhým vedlo lépe. Napadli četu mexikánských a francouzských tuláků v táboru, kde hotovili si šípy. Byli ale také ozbrojeni puškami a revolvéry. Jest to cháska, která zdržujíc se v Mexiku, přecházívá často Rio Grande a krade koně. Aby pak vše svezlo se na indiány, zabijí na každé výpravě několik koní šípy. Takový osud zastihl nebohou Ryzku. Mikeš byl smířen, neboť loupežná tlupa, která bezpochyby Ryzku sprovedila ze světa, Amerikány byvši napadena, pykala za to strašlivě.

Nevím, byla-li to komedie až k zbláznění *krásná*, avšak stočená oprátka, již každý texanský jezdec k šíji svého koně připíná, aby jej, kdy toho potřeba, přivázał, sloužívá mnohdy také k jiným věcem.

Když jsem odjížděl, byl šíp, jenž zastihl nešťastnou Ryzku, ještě v stěně zabodnut. Po kuli, již mu Mikeš za družku slíbil, bude se mu bezpochyby ještě dlouho stýskat.

Národní listy 28. 4. 1871

II/ NA HŘBITOVĚ

Slunce již dávno zašlo. Z jezera Michiganského vystupovaly večerní mlhy, a skupivše se v oblačité chumele, poletovaly nad jezerem jak noční ptáci, jichž ohromné stíny smykaly se přes hladinu vod. Na východě vzešel měsíc; že vyšel, poznat bylo jen po světlých láněch, kde vlny prýskaly tisícerymi jiskrami. Z jezera šumělo tak snivě, tak ztichounka, jako kdy po bouři slycháme neurčitý dálný šumot lesů. Šumotem vod rozlehal se čas od času žalný, táhlý kvil. To volá šušuga, volavka, ze svého hnízda v rákosí zašlému slunci dobrou

noc. Byla to doba snů. A jací divní snové proudili se to hlavou mou! Kraj, o němž jsem sníval, ležel tu v plné kráse přede mnou. U toho cedru, o nějž jsem opřen, doutnal snad před lety oheň lovcův, jež každé zašustění suchého listu, každý praskot větve vyrušil, že sáhl k pušce a ohlížel se kol, neplíží-li se temnem postava indiánova. Dnes volno ti již těkat tu bez bázně. Jako podzimní vítr zčervenalé a zežlutlé listy odvál dech civilizace ty hrozné červené postavy. Jako vichřice přiburácel od východu a indiána, tomhavk, vigvam unáší v divoké směsici vždy v západ, až potopí ji v hlubiny Tichého moře... Zachvěl jsem se; někdo dotknul se lehce mého ramene. Přede mnou stál můj soudruh.

„Pojďme,“ pravil, „dnes již pozdě na čekanou, srny více neprijdou.“

Vstal jsem a obrátili jsme se do lesa stezkou, která vedla k domovu. Dlouho šli jsme mlčky vedle sebe. V takém okolí ký div, že vidí člověk lesní temno se oživovat postavami, o nichž tak mnoho dříve byl se načetl a s nimiž, navzdor divokým jich vášním, cítil účastenství. Vždyť i té srny je člověku líto, kdy vyštována z rodných svých lesů pádí přes luka, pole a za ní jen hlahol a honec jí stále v patách, až na smrt znavena, zraněna klesá a zmirá. A vždyť v tom rudém člověku bije také lidské srdce a má touhy, snahy jako my, cítí bol i radost jako my a miluje ty své širé nespoutané kraje víc než my své, a přece musí zhynout, poněvadž my máme více civilizace a lepší zbraň, zhynout co psanec na půdě, jež náležela mu od věků...

Snad byl to chorý běh myšlenek. Člověk má povždy více soucitu s hynoucím než s ničitelem, a snad mnohdy neprávem; vytrh jsem se z něho.

„Jak dlouho tomu, co vymizeli odtud indiáni?“ tázal jsem se soudruha.

„Těch pravých zbyli jsme se as před pěti lety. Bílých přibývalo a indián musel ustoupit. Před pěti lety vyhnali jsme odtud poslední; ty pravé totiž, kteří měli ještě své vigvamy a zbraně a žili společně. Jednotlivci, kteří odtrhli se od své čety, potulují se tu ještě dosti často. Bídny to lid; oči mají jako vlci a hladovi jsou též jako vlci, zvláště v zimě, kdy pro závěje těžko v lese co ulovit.“

„A proč jste je vyhnali, což chovali se k vám nepřátelsky? Zdaž není to přec trochu nelidské?“

„Falešný útlocit! Není to možno, aby žil běloch nadlouho s indiánem v míru. Jsme již jednou zde a chceme být živi. Kácíme pralesy, rozoráváme prérie, u řek stavíme mlýny a továrny. V krajích od věků nevzdělaných rostou naše města, vzrůstá se obyvatelstvo bujaré, pracovitě a klade je v náručí lidského pokroku, pro který, dokud obývá je indián, jsou ztraceny. Indián považuje nás za vetřelce, domnívaje se, že jest ve svém právu zkracován, nenávidí nás a ničí farmy sdělané dlouholetou, těžkou pílí, přepadá osadníky a zavleknuv je do pustiny baví se na jich mukách, jichž větších ani sám ďábel by nevymyslel. Je pravda, my jsme začali. Když první Evropané vstoupili na zdejší půdu, byli ti červení lidé jako děti bez klamu a nenávisti. První byl zabit bělochem a od té první vraždy táhne se co jediná krvavá páska dějinami bílého obyvatelstva v Americe vražda za vraždou, útlisk za útliskem, bezpráví za bezprávím. První spácháno námi. Indián vykonáváje zpočátku jen pomstu, k níž pudilo ho srdce, nespokojil se později jen tou. Také on počal hřešit na svůj vrub. Nastala válka na život a na smrt. Indián je slabší, a proto podlehne. Řeknete snad, že to nelidské, ano, cítíme to, cítil to už Washington, a ty historie indiánské jsou velkou skvrnou v našich dějinách. V školních našich knihách učí se děti považovati také indiána za člověka, jemuž hříchem jest ublížit jako ublížit bratru, a totéž dítě, když dorostlo v muže a jde na západ za svým štěstím, zastřelí indiána s tak lehkým svědomím jako veverku.

To, co uvnitř země bylo by vraždou, jest za poměrů, ku kterým věci nyní dospěly na hranicích civilizovaného světa, pouhou sebeobranou. Vláda činí, co jen může, k zlepšení neblahých poměrů na hranicích. Čím jsou v rozpočtech států evropských výlohy na stálé vojsko, tím jsou v rozpočtu našem miliony dolarů vydaných každoročně na zlepšení stavu indiánů. Vláda posílá jim vlněné pokrývky, potraviny, semena, pluhy a jiné hospodářské náčiní. Indián to prodá za pálenku, indián si koupí za to pušku k válce proti těm, kdož se o něho starají. Indián je vůbec nejnevďěčnější bestie, potměšilá, líná, a k tomu všemu hrdá na domovské své právo k zemi, kterou, i když

nevraždí se s bělochem, napájí krví sbratřeného kmene. Kdybychom jich nyní nechali my, vyhubí se sami mezi sebou. Jen žádného citlivůstkářství. Na věc třeba hledět ne citem, ale rozumem: neupírám, že to dosti bolno, že kraj, jenž vyšínuje se v popředí civilizace, musí být hřbitovem slabšímu národu.

Jsmo-li již jednou v indiánských upomínkách,“ pokračoval průvodčí, „pojďte, ukáži vám hrob posledního z kmene, jenž se tu potuloval. Pro dnešek nemáme již čeho zmeškat. Byl to ten poslední, jenž tu pochován; kosti ostatních ohryzují snad šakalové někde v Dahotě neb Morkaně. Mohu říci, že bylo mi tenkrát přec divno kolem srdce, když zde toho posledního pochovávali. Byl to stařec, jenž odtud s nimi vytáhl, a vléknuv se s ostatními as půl roku bůhví kde, víc přinešen než přiveden navrátil se sem s několika muži a ženami, chorý, ba napolo mrtvý řekl bych, neboť zdálo se mi, že oživuje ho jediná tolika touha, a ta byla býti pohřbenu tam, kde tlely kosti jeho praotců. Ubírali se kolem mé farmy. Byla zima, má žena dávala mu pokrývku — nepřijal jí, donesli ho sem, rozbili tu tábor, stařec se ale u ohně více neohřál — byl mrtev. — Však jsme na místě — vidíte, tam ho položili.“ —

Před námi rozprostírala se malá mýtina. Měsíc svítil na ni jasněji a po zemi kývaly se stíny větví a pevně, nepohnutě stály stíny homolovitých roků. Byli jsme na hřbitově. A co zvláštního bylo na tom indiánském hřbitově? — Ne mnoho. Ta místa, kde nad člověkem zemi nasypáno, jsou stejná na celém světě. Dole stejno, nechť již tíží tam země prsa divochova, nebo prsa evropského vzdělance. Nahore liší se jediné tím, že u nás pokládají ti, kdož na to mají, rovy drnem a květinami, a za dítě pustiny vezme na se práci tu pustina sama. Napřed přijde travka, potom ostružina hrob povleče, pak zapadne tam semínko borovice a za několik let je tu les jako ten ostatní, až přijde Evropan, stromy pokácí a diví se, proč na tom místě pluh jde trochu volněji.

Dodatek o „nevděčných indiánských bestiích“

Druhého dne navštívil jsem včerejšího svého průvodčího. Na skříni stál tam malý košíček spletený ze širokých dřevěných pruhů, jak

u nás splítají z nich nůše. Košíček byl pomalován červenými ptáky, zelenou travou a mnohými jinými podivnými věcmi. Zvláště jedna byla prapodivná. Dlouhému lámání si hlavy nad tímto hieroglyfem učinila konec farmářka. „To je děcko,“ pravila, „a ten košíček mám od indiánky. Než ji odtud vyhnali, přicházela ke mně celá zmořená, žádajíc za trochu mléka pro ubohé své ‚papu‘. Nebyvši odbyta přicházela každý den a já ráda děcko krmila. Posledněkrát přišla celá uplakaná. ‚Indžunové‘ musí pryč odtud pryč a ona přináší mi ten košíček, na němž namalovala své dítě, k upomínce.“

Jak nevděčné to, necitelné bestie, ti indiáni! pomyslit jsem si, po-
hlížeje na to, co bylo pryč podobiznou červeného, ale hladového papu.

Národní listy 29. 4. 1871

III/ STÁLE V ZÁPAD

Veškeré indiánské kmeny bydlejší jednou v takzvaných východních státech novoanglických, Narragansetové, Mohykané, Pekvotové, žijí již jen v upomínce lidské. Lenapové, kteří před sto šedesáti lety přijali Penna na březích řeky Delaware, zmizeli. Zbytky Irokézů potulují se s žebráckou holí. Všichni tito kmenové rozpínali se někdy až k břehům mořským; dnes třeba vniknout na sta mil do středu země, abys viděl indiána na honbě neb ve vígvamu. Indiáni nejenže ustoupili — byliť zároveň zničeni. Místa indiány opuštěná zaujata ihned jiným činným národem. Nikdy neviděno v historii tak bujného vývoje a tak rychlého hynutí. Způsob, jakým se ničení to děje, jest snadno naznačit. Dokud indiáni sami obývali pustinu, byly potřeby jejich nepatrný; hotovili si sami své zbraně, nápojem jich byla voda řek a šatili se kožemi zvířat, jichž maso bylo jim potravou. Evropané přinesli indiánům palné zbraně, železo a kořalku. Za to dá indián, co má kůže, a pronásleduje zvěř více než jindy, aby si jen co nejvíce bělochem přinášných věcí zaopatřiti mohl. Potřeby indiánovy rostou a zvěř ubývá. Jakmile vzroste evropská osada poblíže území indiánského, dá se zvěř na útěk. Tisíce indiánů bloudí lesy a zvěř to neleká, jakmile objeví se však běloch, uniká na západ do pustin.

Indiáni, kteří byli až dosud žili v dostatku, vidí, že to, co podávalo jim výživu, stále nikne, až zmizí docela. Instinktivní láska k půdě, která jich zrodila, poutá je k sobě, a přece nenalezají tu ničeho než bídu a smrt. „Neprodáme ani stopu půdy, v níž odpočívá popel našich otců,“ jest obyčejná odpověď kmene, který území své bělochům ještě neprodal. Konečně jsou přece nuceni ustoupiti, a za bůvolem a bobrem a laní ubíhají na západ. Ani tak Evropan nehoní indiány z rodné jich půdy jako hlad. Ten ale přišel v průvodu Evropana. Nelze si představití děsnou bídu, provázející takový z domova se stěhující kmen. Již kdy odcházejí, jsou vyhladlí a decimováni. Kraj, kam se stěhují, jest obydlen kmeny žárlivě patřícími na nové vetřelce. Za nimi hlad, před nimi válka — všude bída. Aby ubránili se snadněji tolikerých nepřátel, rozdělí se. Jeden po druhém se odkrádá, aby se snadněji uživil, a potuluje se v pustinách jako psanec. Páska poutavší po celá století kmen puká. Domov již ztratili, zanedlouho nebude ani kmene, ba ani jedné rodiny. Společné jméno se ztrácí, řeč se zapomíná, stopy jich původu mizí a kmen zahynul. Neví o něm více nikdo než některý archeolog americký a v Evropě tu a tam některý učenec.

Před několika lety stěhoval se z Minnesoty jeden takový hynoucí kmen. Bylo to u Svatého Pavla na levém břehu řeky Mississippi. Chtěli se přepraviti na druhý břeh, kde jim vláda vykážala kus půdy. Byla zima, země zmrzlá a řekou valily se ledové kry. Indiáni měli s sebou své rodiny a za nimi vlekli se jich ranění, nemocní a starci. Nebylo stanů ani povozů; měli jen něco potravin a zbraně. Parník stojící u břehu je přijal. Nikdo ani nezavzlyk, ani si nestěžoval. Neštěstí jejich bylo staré a beznadějně. Indiáni byli již všichni v lodi, jejich psi ostali ještě na břehu, když pak viděli, že se loď vzdaluje navždy, začali výtí, vrhli se do řeky a pluli za svými pány. — — Jednou jel jsem v Louisianě po železnici. Na stanici žebrał indián. Neměl ničeho než psa. Kdos dal mu kus chleba. — Indián vzal jej a půl dal psu.

Vydědování indiánů děje se až podnes způsobem systematickým. Jakmile se osadníci počínají blížit území indiány obývanému, vypraví k těmto vláda slavné vyslanectví. Běloši shromáždí indiány na platině a pokouřivše s nimi dí takto:

„Co vám počít v zemi otců vašich? Zanedlouho budete muset vyhrabat i kosti jejich, abyste se užívali. A proč? Zdaž jest krajina tato lepší některé druhé? Či není i jinde lesů, močálů, prérií, či nelze vám žít také jinde než na této hroudě? Tam za těmi horami, jichž vidíte tam na obzoru, za tím jezerem, vroubícím na západu vaše území, jest nepřehledných ještě krajin, kde najdete zvěře dostatek; prodejte tuto zem a buďte šťastně živi tam.“

Pohovořivše tak rozkládají před očima indiánů pušky, vlněné šaty, soudky kořalky, železné kroužky, mosazné náramky, náušnice, zrcátka a podobné trefky. Indiáni jsou ubozí a polonazí a vidí před sebou veškeré ty poklady. Ženy a děti nutí muže, aby jim aspoň něco koupili. Indián nezná než přítomnost — sáhne po hračkách, a je vyděděn. Američtí kupují tak za halíř půdu, kterou by nejbohatší země evropská nebyla v stavu zaplatit. Roku 1808 prodali Osedžové 48 000 000 akrů půdy za roční poplatek 1 000 dolarů. Za pět let Osedžové vyhynuli. Roku 1818 odstoupili Quapawové 20 000 000 akrů za 4 000 dolarů, vyhrazeno jim území 1 000 000 akrů, z kterého zanedlouho byli vyštváni, ač jim přísaháno, že budou nedotknutelnými.

Severoameričtí indiáni vyhynou. Zbývá jim toliko dvě: válka nebo civilizace, zničení Evropanů aneb asimilování se jim. Za času, kdy evropská kolonizace počala, bylo jim spojenými silami možno zhostiti se cizinců. Pokusili se o to několikráte a byli často blízci svému cíli. Dnes jest plemeno bílé již příliš mocným, než aby na to mohli pomyslit. Tu a tam povstane sice ještě mezi indiány člověk, jenž tuše záhubu svého kmene, snaží se národ svůj sjednotiti v zášti k Evropanům, avšak namáhání to jest marné. Kmeny Evropanům sousedící jsou oslabeny; ty, které žijí ještě v pustinách, nevidouce nebezpečí nechtějí proti němu bojovat.

Není také naděje, že se budou indiáni civilizovat; dosavad nechtějí se civilizaci podvoliti, a až budou chtít, bude již pozdě. Civilizace rozpíná se pozvolna — záhuba jde rychlejším krokem a předstihne ji. K civilizaci třeba především, aby se národ usadil na pevných místech. Indiáni tomu nechtějí, a kdy chtějí, vyžene je běloch. Indián

považuje mimoto práci za nehodnou a raději honí. Honba a válka zdá se mu být jediným muže důstojným zaměstnáním. Ponejvíce ale brání jim v civilizování se přece jen nelidské s nimi nakládání a honění jich z místa na místo.

Že za příznivějších okolností civilizace jsou schopni a také se jí podvolí, toho důkazem jsou dva usedlí kmenové: Kríkové totiž a Čerokézové. Kmenové tito viděli se pojednou obklíčenými Evropany přicházejícími od Atlantu k západu, po Ohio na jih a k severu po Mississippi se hrnoucími. Nebyli hnáni z místa na místo, ale tísňeni vždy více na místo jedno. Indiánům zbývala než smrt — nebo civilizace — i chopili se práce, vzdělávají pole a neztratili přitom ani mravy své a obyčeje. Tak Kríkové. Čerokézové šli ještě dále. Mají písmo, dosti dobře zřízenou vládu a vloni vycházelo v řeči jejich dvě indiány dobře řízených listů.

Avšak k těmto chováno se mnohdy po otčimsku. Již před lety stěžovali si na to Kongresu. Vizme ten indiánský protest, jenž jest zároveň obrazem osudu severoamerických indiánů. Zníť takto:

„Vůlí nebeského našeho otce, jenž vládne světem, kmen lidí červených v Americe stal se malým; kmen bílých velikým a slavným.

Když předkové vaši připluli k našim břehům, byl člověk rudý ještě mocným, i ač divoký byl a nevědomý, přijal je laskavě a dovolil noze jich znavené spočinouti na suché zemi. Otcové naši a vaši podali si ruce na znamení přátelství a žili v míru.

Vše, čeho člověk bílý potřeboval, dal mu indián. Indián byl tenkrát ještě pánem a dával ze svého. Dnes se věci změnily; moc člověka rudého převrhla se v mdlobu. Čím více rostl počet jeho sousedů, tím více vzrůstala se jeho mdloba, a dnes ostalo z tolika a mocných kmenů bydlivších na půdě, kterou zvete Spojené obce, sotva několik ušetřených povšechným neštěstím.

Kmenové severní, jednou tak proslulí mezi námi mocí svou, skorem vyhynuli. Takový jest osud rudochů v Americe.

Hle nás posledních z našeho kmene!

Od časů nepamětných dal společný náš otec, jenž jest v nebesích, předkům našim zem, kterou obýváte. Otcové naši zůstavili nám ji

v dědictví. Milovali jsme ji, poněvadž skrývá předků našich popel. Či odstoupili jsme vám kdys to dědictví, či jsme je ztratili? Dovoďte nám, abychom se vás pokorně zeptali, zdali je práva ještě lepšího nad právo dědičné? — Víme, že stát Georgie a prezident Spojených obcí praví, že jsme práva toho ztratili. Jak? — Kdy? — Jakým zločinem zavinili jsme ztrátu svého domova? — Nehoňte nás ze země naší jako bezpočetné jiné kmeny, které již zhynuly.“*

Národní listy 4. 5. 1871

Klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

---

* Tocqueville: *De la démocratie en Amérique*

BÁJESLOVÍ A POVĚSTI SEVEROAMERICKÝCH INDIÁNŮ*

I

Evropan poctil skorem všechny mimo tento díl světa žijící národy jmenem divochů. Jisto jest, že první evropští plavci, kteří přejeli oceán, měli příliš mnoho domýšlivosti, a my až dosud máme trochu málo srdce. Nevím, zdali to dobrou stránkou civilizace, že posuzuje vše jen rozumem a nic citem, že jenom hlavě přičítá oprávněnost

---

* Nejobširnější a zajisté nejdůkladnější dílo o indiánských kmenech, které druhy nynější Spojené obce americké obývaly aneb na území tom ještě meškají, vydal objevitel pramenů řeky Mississippi Henry Rowe Schoolcraft. Jeho rozsáhlý spis *Historical and Statistical Information Respecting the History, Condition and Prospects of the Indian Tribes of the United States*, jenž k usnešení Kongresu byl vydán, jest dílem třicetileté neunavné píle a života stráveného v nekonečné řadě nebezpečí mezi rozličnými indiánskými kmeny. První žena Schoolcraftova byla vzdělaná paní z kmene indiánského a věc ta byla hlavní příčinou toho, že přilnuli k němu indiané důvěrou. Statně pomáhal Schoolcraftovi ovšem „úřad pro věci indiánské“, zejména pak kreslič a důstojník v armádě Spojených obcí Eastman, avšak i nadto zůstávají jeho zásluhy o zachování tradic indiánských a popsání mravů a obyčejů červené pleti neocenitelnými a památka jeho potrvá nejen v etnografii, ale i v dějinách amerického básnictví. Známoť jest, že na zprávách Schoolcraftových o indiánských pověstech založil Longfellow svého nesmrtelného Hiawathu, řadu to básní, jimiž v každém slově vane nejsvěžeji dech poezie a nejčerstvější vzduch lesní, préríí a jezer s veškerou jich divokostí a nespoutanou krásou. Schoolcraft, Longfellow a Knortzovy *Märchen und Sagen der nordamerikanischen Indianer* sloužily za základ tomuto náčrtku o bájesloví a pověstech severoamerických indiánů.

života. Jest to stín snad nutný, avšak bez něho bylo by v dějinách o mnohou temnou stránku méně. Následek toho jest jednostranné toliko posuzování všeho, co mimo nás, a bezohledné odsuzování všeho, co nestojí na téže výši úmyslového rozvoje co my. Že každým lidským srdcem zachvívá jedna touha, jedna snaha, tentýž bol i radost, že na tomto základu jsme si všichni rovni, uznáváme neradi. Jest to každým způsobem snadnější a pohodlnější, zprošťovat se i celých národů mečem a ohněm, než přivínout je k srdci co nedospělé ještě bratry a pracovat k tomu, by i rozumem naroveň nám dospěli. Jediná věc jest v nerovném tomto boji na uváženu: zdali nepropadne jednou potlačování slabších národů jmenem nynější civilizace témuž orteli jako ubíjení národů domnělým vrcholem civilizace středověké v Evropě — křesťanstvím.

Celým světem bije jedna tepna. I ta prsa divochova dmou se zápasem a touhou po dobru, jež nechápají, i tyto ruce bezpomocné, tapající slepě ve tmách, dotýkají se tam ruky boha, jenž je sílí, zvedá k sobě a tulí je k prsoum svým s toutéž láskou a s tímtež úsměvem nad jejich slabostí jako nad domnělou povznešeností těch, kdož je odstrkují od sebe co tvory nižší.

Nechci býti obhájcem surovosti některých nevzdělaných lidských kmenů, nemohu však také surovost v šíření civilizace zvat humánní; jisto jest toliko, že mnohý ten divoch má schopnosti a nadání, jež by stálo za to, aby něčím jiným bylo pěstováno než prachem a olovem, jak zejména stávalo se v prvnějších dobách kmenům indiánským v Americe a jak, že právem tak činěno, souzeno v Evropě.

Účelem několika těchto článků jest ukázat, jak, třeba vzdělanost amerických „divochů“ byla nesmírně nižší úmyslové vzdělanosti naší, přece pojmy jejich o veškerenstvu nikoliv nelze zvat zvířecími.

Na svých nekonečných stepích, uprostřed divokých pralesů i ve svém tichém vigvamu nežil také indián co divoch v našem smyslu. I on kladl si tu milionkrát opakovanou otázku: „Odkud jsi ty, Gizis, velké slunce, jak povstalo jsi a též-li zahyneš jak polní květiny — jak člověk? Odkud jsi ty, člověče, a jaký tvůj cíl? Povstalo, trvá a mění se vše na světě samo sebou, aneb vládne nade vším neznámá, vznešená

jakási síla?“ I na tento drsný, nevzdělaný lid usmála se poezie, i on hledal útěchy v záhybech jejího roucha, jásal vsťric jaru, zpíval o lásce své a přátelství a skrýval tam svou horečkou, hladem a zimou umořenou hlavu.

Také ten indiánský lid cítil svou nekonečnou slabost a hledal své podpory v bytosti vyšší, i jemu svítila ta nehasnoucí, a přece snad nedostizitelná hvězda naděje v svět jiný, k níž ruce vztahoval, když hrozné oči Paugukovy upíraly se temnem v zraky jeho tonoucí již v mrákotách a děsily mu duši z těla.

Člověk ostává všude člověkem, všude tou neklidnou, polovičatou bytostí, hledající všude spokojenost a nenalezající ji nikde. Všechny náboženské systémy jsou jen lékem, který buď národ celý, neb jednotlivec vydumali a domnívali se, že vyhojí jím práhnuoucí svou po nekonečnosti duši. Jiná fantazie, jiné bájesloví — cíl jest povždy tentýž.

Slyšme, jak soudí o indiánech a zvláště o jich pocitech Amerikán Schoolcraft:

„Přese všechny nedostatky své mají indiáni právo na zvláštní pozornost národa, jenž zaujal po nich území, které jednou náleželo jim. Jsouť větví lidstva, jejíž dějiny ztrácejí se v prvotních a divokých převratech lidského pokolení. Shledáváme na nich mnohé šlechtné a nesobecké rysy. Prostota jejich výmluvnosti vyvolala obdiv. Co do nelíčené, upřímné oddanosti zásadám, jež považují za nejpřednější ctnosti, žádný národ je nepřekonal. Víra dávala křesťanskému mučnicku pohnutky, z kterých trpělivě snášel smrt; avšak severoamerický indián snášel nejhroznější muka ohně bez jakési potěchy evangelia. Vzdělání národové povzbuzují se na cestě proti dělům hudbou; bojovníku lesů netřeba však víření bubnů, aby oživilo jeho krok do bitvy.

Klamaje se ve své víře, maje živly za bohy, zneuznáváje celou soustavu průmyslného blaha a štěstí; nepravé maje náhledy o společenských povinnostech života a dvakráte mylné ponětí o smrti a vděčnosti, poddává se přece indián nejkrásnějším citům lidského srdce, vlivu pásky, která poutá otce k dětem a víže celé kmeny v pralesích nezrušitelným svazkem bratrství. Indián obchází s láskou, ale s bezpomocnou nevědomostí smrtelné lože svých příbuzných

a upomínka na mrtvé ustává s jeho vlastním jen životem. Žádný drahocenný náhrobek nekráší místo těch, kdož pohřbeni, avšak indián navštěvuje místo to s němým, ba vznešeným žalem. Bůh vložil v jeho srdce touhy a city, kterým třeba jedině, aby byly vykryštalizovány a řízeny k šlechetnému cíli. To vtiskuje mu pečeť bratra, bloudícího sice a na svých cestách tapajícího v temnotách, avšak — přece bratra.

Přivesti takový kmen na cestu ctnosti a pravdy, osvítiti mysl, která byla tak dlouho ve tmách, a dáti jeho nadějím nových, pevných základů, toť jest povinností i civilizace, i lásky.“

II

Bájesloví, pověsti a pohádky severoamerických indiánů podobají se matným obrazům, jichž kouzlí sobě odpoutaná fantazie ve snu. Jest to boj temnoty se světlem, divoká směsice, v níž potácí se nebe i země v jednom víru, z něhož ale jako z chumelícího se mraku švihá světlý blesk pravdy, jak poznává ji prostý, přirozený rozum. Všude vidět zápas ducha s hmotou, a tato má převahu. Zdá se, že máme tu před sebou člověka, jenž vyrostl ze země a nemůže nohy od ní odtrhnout. Chce dál a stále padá, a tak mu zbývá jen neukojená touha po poznání světa ostatního a mráкотné sny. Národové vyrůstají ze země, člověk spadá z hvězdy, a zase povstává z bobra, medvěda, hlemejždě. Zem vyrůstá ze hřbetu ohromné želvy a jest zprvu ovládnána zvířaty. Zvířata mají duši jako člověk a rozumí sobě i člověku velmi dobře. Heckewelder vypravuje o indiánském lovcí, jak zakřikl medvěda, jenž po zasazené mu ráně zařval. „Slyš, medvěde, ty jsi baba; kdybys ty mne býval přemohl, nebyl bych ani ceknul, ale ty mi tu skomíráš jako bídná šaugodeja“ (stará žena). Byv otázan, zdaž myslí, že mu medvěd rozuměl, odpověděl s vážnou tváří: „Ó zajisté že rozuměl mi velmi dobře; což jsi nezpozoroval, jak se zastyděl, vida mne silnějšího?“

Hlavní základy indiánského bájesloví jsou tyto:

Jest nejvyšší bytost dobrá, kterou nazývají Velkým neb Milosrdným duchem, Giči Manito, Gezha Manito, jenž stvořil zem, člověka

i zvířata. Mimo toho vládne ve světě také protivná mu síla, která ničí dobré jeho záměry a činy. Bytost tu nazývají Zlý duch, Mači Manito. Víra v tyto dvě bytosti jest všeobecná.

Mimo dobrého a zlého ducha hemží se celý svět nekonečným množstvím podřízených duchů, zvaných prostě manitové, zlých i dobrých, jako jejich vládcí.

Dále vypravují o potopě za dávné, dávné doby, která pokryla zem a vyhladila lidské pokolení až na malý počet osob. Potavatomiové nemyslí, že potopa lidem mnoho škodila, neboť naplnil prý Velký duch nejprv zemi bytostmi, které se lidem toliko podobaly. Byli to ale nešlechtní, nevděční a zkažení „psi“, kteří nepozvedli nikdy očí od země, aby Velkému duchu za něco poděkovali. Vida to, shodil je Velký duch i s celou zemí do velkého jezera a utopil je. Nato vytáhl vše opět z vody a teprve nyní stvořil velmi krásného mladého člověka.

O životě po smrti mluví indiáni s velikou důvěrou. Doufají, že se jim na onom světě dostane odměny za všechny útrapy na této zemi a že skutky zlé dojdou po smrti trestu. Věří, že osud člověka jest již od narození určen a nelze jej změnit, leda snad za pomoci věštců a proroků, kteří ale sami tomu nevěří.

O zvláštním svém původu má skorem každý indiánský kmen zvláštní ponětí. Jedni vyrostli z révy, druzí ze země a jiní, byvše dlouhý čas živi pod zemí, spatřili náhodou záblesk světla, jenž se dovnitř prodral otvorem, a tak dostali se na povrch země. Prorok Tecumseh pravil, že jest země jeho matkou. Mišabu nazýval zvířata svými bratry.

V prvních věcích byl člověk vydán skorem docela na milost a nemilost příšerným dravcům, jako byl například nahý medvěd, kterým až dosud indiánské matky děti strašejí, obrům, duchům a netvorům, kteří plnili svět hrůzou. K pověstem o dobách těch druží se u každého indiánského kmene pověst jiná, o velkém totiž hrdinovi a dobrodinci lidstva, jenž vyhladil z povrchu země všechny ty člověka pronásledující příšery, vyčistil řeky, učinil je splavnými a za let nedostatku přinesl lidem nový dar Velkého ducha — kukuřici.

Tot jsou hlavní rysy indiánského bájesloví. Pohledněme především blíže na Velkého ducha a jeho soupeře, ducha Zlého.

Giči Manito, pán žití a stvořitel, nemá určitého sídla, naplňuje celý svět, a netřeba mu proto stavět chrámy. Slyší člověka na všech místech. Indián poznává jej v skalách, stromech, vodopádech i oblacích; vidí v blesku jej, slyší ho v rachotu hromu, v nejprudší vichřici i v nejtíšším šelestu větru v haluzích. Indián klaní se Velkému duchu ve všem, co naplňuje mysl jeho obdivem; spatřuje obraz jeho v slunci a ctí tajemnou jeho sílu v ohni, a kdekoliv bojuje v přírodě hmota s hmotou k rovnováze, tam zajisté vkládá indián svého boha. Jak známo, uchráněn druhdy telegraf přes americkou pevninu jedině namluvením indiánům, že přebývá v něm Velký duch.

Vůli svou projevuje Giči Manito šumotem listů, podobou oblaků, letem dravců atd. Indiánští proroci říkají sice, že bývají s Velkým duchem často v přímém spojení, avšak nalezájí tak málo víry jako proroci ve světě civilizovaném.

Že duch zlý Mači Manito přišel na svět a nyní bohu i lidem ztrpčuje život, tím byl vlastně vinen Velký duch sám. Indiáni v státu newyorském vypravovali o stvoření Zlého ducha takto: Metovek, aneb jak běloši říkají, Dlouhý ostrov (Long Island u New Yorku), byl na počátku jen písčinou, na kterou se obyčejně Velký duch uchýloval, chtěl-li si vymyslet nějakého nového tvora. Jak známo, byla první zvířata nesmírně veliká a působila v rostlinstvu takou spoustu, že viděl Velký duch najednou celé krajiny holé. Udržet mezi takými nestvůrami patřičnou kázeň bylo velmi těžko, a proto usmyslil si Velký duch počet jejich aspoň nerozmnožovat, a kdykoliv urobil nějaké nové zvíře, dovolil mu na zkoušku procházet se toliko po ostrově. Pakli se mu nelíbilo, bylo snadno vzít z něho jiskru života a uložit ji v lepším tvoru. Ještě dnes vidět na Long Islandu četné ostatky nepodařených mamutů. Kdykoliv bylo zvíře hotovo, usušil je na slunci, otevřel mu bok a vstoupil tam, aby mohl tak zevnitř pozorovati jeho pohyby, a kde co bylo, opravit.

Jednoho dne měl Giči Manito trochu dlouhou chvíli; vzal kus hlíny a utvořil nazdařbůh dvě nohy, které se podobaly tlapám tygřím. Jelikož pak se při zkoušce ukázaly býti nohy velmi praktičnými, běhající rychle a bez šramotu, přidělal k nim pánbůh ještě dvě jiné,

klasičtí

teré byly tak ustrojeny jako jeho vlastní ruce. Když pak i tyto běhaly dobře, spojil oba páry tělem. Ku svému neštěstí připlazil se dívat had na práci Velkého ducha. Tento chopil jej bez velkého rozmýšlení a připojil jej co ohon k novému tělu, které mělo plece široké a huňaté jako bývol a krátký, silný krk. Tak dalece šlo všechno dobře, jednalo se jen ještě o hlavu, ale i tu věděl si Giči Manito rady. Vzal hlavu býčí a přilepil jí zvenčí dvě veliké kulovité oči, aby mohla vidět na všechny strany. Čelo učinil široké, ale nápadně nízké, čelistě byly nadměru silny. Na místě nosu přilepil k hlavě zob orlí a z dlouhých ostnů ježka postaven jí na temeno chocholík. Na místo uší přidána křídla netopyří.

Teď ale začalo být Giči Manitovi jaksi divno. Nebylť dal až dosavadě žádnému tvoru, bylo to velmi nebezpečno. Proto nevložil v nového tvora hned život, ale usušil jej na ohni, takže zčervenal. Potom teprvé vdechl v něj jen malou část života a pustil jej na procházku po ostrově. Nový tvor běhal ale tak zručně a počínal si tak nezvedeně, že jej Velký duch chytil a hodil do jeskyně mezi vše ostatní zbytečné nářadí. Naneštěstí zapomněl ale odejmout mu jiskru života, a tak tu ležel ubohý tvor nejsa s to ani hnout se bolestí. Zanedlouho však se zotavil a počal hřmotit tak, že se všichni manitové sběhli, aby viděli, co se děje. Teď teprv napadlo Velkému duchu, že byl v těle život zapomněl. Bylo ale již pozdě. Země se chvěla, nebe zčernalo jako havran a z jeskyně završel oheň, a z něho vystoupil nový tvor a zpustošil vše, co bylo kolem. S hlubokým žalem sklonil Giči Manito hlavu do dlaní. Manitové rozutekli se v zděšení, volajíce: „Mači Manito přichází, dábel je tu.“

III

Velký duch objevuje se v bájesloví indiánském v nejrozmanitějších podobách, tu co pták, tu co bojovník, tu opět co skála neb strom. Duch Zlý brává na sebe podobu hada. Oběma přinášeny oběti, nikdy však lidské, ačkoliv severoameričtí indiáni se svými zajatými obyčejně krutě zacházeli a staří Mexikáni na tétěz pevnině, jak známo,

s některými sousedními národy jen proto neuzavírali mír, aby měli co rok zajatců, které by svým bohům obětovali. Jako mnozí jiní pohanští národové měli také indiáni věkožijný oheň. V ohni, jehož užíváno k obyčejným potřebám, nepodávány nikdy bohu oběti zápalné. Oheň takový indiáni vždy znovu z pazourku vykřesávají. Nejrozšířenější jest obětování Velkému duchu dýmu tabákového, jež kouří indiáni z červených dýmek vykroužených z posvátného kamene, ulomeného z balvanu u Hořejšího jezera, kde se zjevil Velký duch svým „ubohým dětem“. Sestoupiv z nebe na takzvanou Červenou skálu, vzpřímil se tu Giči Manito tak, že dosahoval až k oblakům. Z jeho šlépějí vyproudila řeka a řinula se k východu v propast jako iškuda, vlasatice. Mohutnou svou rukou ulomil balvan z Červené skály a ukroužil z něho dýmku. Co trysku připojil obrovskou třtinu z pobřeží řeky, a naplniv dýmku korou červené vrby, zadýchal na blízké lesy, až se větve o sebe třely, až se vzňaly jedním plápoem, a duch Velký zapáliv si kouřil zvolna dýmku míru. Kouř vstoupal k nebesům, zprvu co jemný bílý pruh, pak co modravý obláček vždy výš a výše, až naraziv co mrak o klenbu nebe, kol se po ní rozkotočil. Znamení to spatřili národové a shromáždili se před tváří Velkého ducha. Přišli všichni rozhořčení divokou vášní a záští zděděnou po otcích, jakmile však Velký duch vztáhl nad nimi svou pravici, zchladla jich horečka v stínu božské ruky. Napomenuv je, aby žili co bratři spolu, rozkázal jim Velký duch, aby si nalámali kamene a narobili dýmek, které budou zvány „dýmkami míru“. Tak pověst indiánská o červené dýmce, která jest u nich znamením pohostinství, míru, a okrášlena byvši červeným peřím, symbolem divoké války. První, co indián podá cizinci, s kterým chce žít v přátelství, jest dýmka, a každé shromáždění, v kterém jedná se o důležitějších věcech, zahajuje se kouřením ku čtyřem úhlům světa a k zenitu.

Dualismus, který se jeví v pojmech o dobré a zlé nejvyšší bytosti, vystupuje u indiánů ještě zjevněji ve víře v podřízené duchy čili manity.

Slovo manito znamená tajemnou sílu, která volívá své sídlo v jakémkoliv předmětu a nejvíce provází každého člověka co strážný

duch. Každý prorok má svého manita víceméně mocného, nikdy však tak jako Velký duch sám. Člověk jest v stavu manita si vydobýt. Každý indiánský jinoch i dívka, stávající se dospělými, uchylují se do samoty a postí se. Co se jim pak nejdříve objeví v snech, v tom hledají svého strážného ducha a volí i jméno předmětu toho za své. Šakal, Medvěd, Tamaryska, Bílý oblak a podobné, toť jména, jakých volí si indián nejraději. K svému strážnému duchu chová indián neobmezenou důvěru ve válce i míru, v životě i smrti. Naneštěstí nemají všichni manitové stejné síly, aniž jsou všichni dobří, a proto žije indián v stálé bázni, že strážný duch jeho protivníka, jsa mocnější, jej přemůže. Zde vyvinuta nejvíce zásada perského Orientu o dobrém principu a zlém. Zlí manitové ničí stále práci dobrých, a tak jest indián, který věří v pasivního Velkého ducha, jenž sice všude jest přítomen, avšak na svět a vše, co se na něm děje, hledí co na věc velmi podřízenou, ponechán v nejhroznější nejistotě. Velký duch jest vládcem nebe i země a tvůrce světa (Wa-zha-Wand), avšak dopouští, že protivné živly bojují spolu, že se svět stává rejdištěm jejich vášní, že naplňují svět zmatkem a řídí tak fakticky morální osud lidí. Navzdor tomu ale drží se indián křečovitě své staré víry a věří jen málokdy křesťanským misionářům, kteří mu ve svém učení přinášejí více útěchy. Křesťanství jest indiánu darem bělochovým, a jelikož mu tento podal málokdy co dobrého, nevěří mu v ničem. — Umíral starý indián. U jeho lože klečel misionář a mluvil mu o nebi a spasení. Indián naslouchal trpělivě. Když pak se ho misionář tázal, chce-li se nechat pokřtít, odpověděl: „Krásný to kraj, jež mi tu líčíš, přijdeš tam také ty?“ — „Ovšemže, tak-li Bohu libo.“ — „Nuž, tedy nechci tam přijít já, kde je běloch, tam není dobře pro indiána,“ povzdechl starý a skončil.

Ostatně nemá křesťanská nauka na mysl indiánovu mnoho vlivu. Jest mu to zcela cizí svět a zcela jiný obor myšlenek: Kantova filozofie přednášená dítěti. Mimoto stůní často misionáři dosti nerozumnými výklady. Chtějí podati indiánu vše názorně, a padají tak z jednoho extrému v druhý. Na příklad stůj zde úryvek náboženské knížky sepsané francouzským knězem. Rukopis ulovil doktor Mathew mezi indiány.

Otázka: Jaká jest v nebi půda?

Odpověď: Velmi rovná. Netřeba tam ani masa, ani oděvu. Člověk si něčeho přeje, a namísto to má.

Otázka: Musejí lidé v nebi pracovat?

Odpověď: Nikoliv; nedělají ničeho. Na polích roste beze všeho lidského přičinění kukuřice, boby, tykve a tabák.

Otázka: Jaká jest půda v pekle?

Odpověď: Velmi nerovná a rozervaná; jest to *ohnivá* sluj v středu země.

Otázka: Jest tam světlo?

Odpověď: Není; je tam čirá tma a člověk nevidí nic než samé dábly.

Otázka: Jak vypadají ďáblové?

Odpověď: Velmi ztýraně a chorobně. Mají škrabošky, kterými děsí lidi.

Otázka: Co jedí v pekle?

Odpověď: Lidé jsou stále hladoví. Zatracenci požívají žhoucí popel a jedovaté hady.

Otázka: Jakou vodu tam pijí?

Odpověď: Hroznou vodu. Nic než roztavené olovo.

Otázka: Umírají lidé v pekle?

Odpověď: Nikoliv. Jeden požívá druhého a Bůh křísí pohlcené každého rána k životu atd.

A nyní slyšme modlitbu proroka indiánského kmene Seneků, kterou obrátil se k Velkému duchu při obětování mu bílého psa:

„Sláva ti, sláva!

Propůjč hlasu lidu svého, jenž vstoupá k tobě v dýmu oběti, otevřeného sluchu. Shledni k svému lidu, jenž ctí tvé svaté obyčeje, a dej nám i nadále vůli a rozum, abychom tvé rozkazy plnili. Slyš dále: Hlas tvého lidu vstoupá k tobě a prosí tě, bys učinil neškodnými pokašitele, kteří se posmívají obyčejům našich otců. Slyš dále: Posilni naše matky, aby dostály svým povinnostem. Děkuju ti, žeš naučil nás tak pěkným mravům a uchovals je až do dneška čisty. Slyš dále: Děkuju ti, žeš uchoval děti naše naživu. Děkuju své matce zemi, která nás zachovává a nechává růsti ovoce. Kéz neopustí nás

i napříště. Děkujeme řekám, které se proudí po naší matce zemi. Děkuji ti, žes naplnil je rybami, které nám chutnají. Děkuji všem rostlinám země, kterým jsi dal sílu, aby uchovaly těla naše silná a zdravá, a které zprošťují nás nemocí, seslaných na nás zlými duchy. Děkuji tvým třem sestřím, opatrovnicím kukuřice, bobu a tykve. Děkuji větru a dědu našemu Henovi (bohu hromu), že nám tak moudře posílá déšť a nechává byliny růsti. Kéž bys jej dlouho ještě při životě zachoval! Děkujeme slunci, které laskavými zraky patří na zem a střeží zdar našeho lidu. Děkujeme henočenchům, tvým pomocným duchům, kteří ti věrně u ovládnání světa pomáhají. Konečně děkujeme tobě, Velký duchu. Věříme, že nemůžeš nic zlého učinit a že jsi stvořil zem k naší blaženosti. Pakli zbloudíme, netresci nás příliš těžce. Buď dobrotiv k nám, jako byl jsi k našim otcům, Neho (otče).“

IV

Na břehu řeky Missouri žil jednou mladý hlemejžd tak bezstarostně, jak jen hlemejžd ve vlhké trávě žítí může. Celou zábavou bylo mu ovšem jen to, že po dešti vztahoval a zatahoval svá měkká tykadla, ale hlemejžd nečiní na svět tak velkých nároků jako člověk. Měl dostatek potravy a to mu dostačilo. Není však leta bez konce a také klidný život hlemejždě pojednou přerušen pohromou, která mu byla osudnou. Jednou v noci přivalila se povodeň a ubohé zvíře uchránilo se utopení jen tím, že vylezlo na vyvrácený kmen, jenž byv řekou urván odnášel je v cizinu. Žalostně si povzdechl hlemejžd, obrátiv ještě jednou zraky tam, kde zažil nejkrásnější chvíle svého mladého věku. Tři dni to trvalo, než voda opadla a kmen ostal vězet v bahně. Naneštěstí pohřben také hlemejžd v náplavu, jejíž palčivé slunce usušilo, takže se vzdal vši naděje na osvobození a odevzdal se ve svůj smutný osud — smrt hladem.

Když tak přemítal o budoucím životě, zdálo se mu pojednou, že se skořápka otvírá. Životní síla počala se zase probouzet, hlava vyrůstala mu vždy výš a výše, dole utvořily se dvě nohy, po stranách objevily

se ruce, a hle, pojednou stál tu v slunce záři mladý, krásný jinoch, zrovna jak by jádro z ořechu vyloup. Zpočátku nevěděl si rady. Hleděl kolem sebe jako ve snu a nevěděl, co sám sebou počít. Slunce dodalo mu ale zakrátko tolik síly, že se mu myšlenky vyjasnily, a jakmile se to stalo, obrátil kroky své proti řece k domovu. Byl ale nahý a měl nevýslovný hlad. Kolem sice hemžilo se to tučnými zvířaty a ptáky, nevěděl ale, jak je polapit. Svěsil hlavu a položil se na zem, přeje si smrt, aneb aspoň svou bývalou hlemejždí podobu. Tenkrát umíval se aspoň žít. Když tak s očima zavřenýma očekával smrt, zdálo se mu, že ho někdo volá. Obrátil se, a hle, před ním sedí Velký duch na bílém jako sních koni. Oči jeho zářily jak hořící hvězdy a dlouhé jeho vlasy byly jak papršky slunce. Ubohý mladík chvěl se na celém těle a nechtěl ani oči pozvednout.

„Vašo,“ (tak nazývají se jiným jménem Osedžové), pravil Velký duch něžně, „můj synu, proč se tak bojíš?“

„Ach,“ odpověděl tento, „jest mi tak těžko dívat se na svého tvůrce, a také jsem tak bídným a hladovým. Od té doby, co mne povodeň odnesla, neměl jsem v ústech ani sousta.“

Velký duch pozvedl ruku a v té nalezal se luk a šípy. Pokynul mladíkovi, aby dal pozor, co bude činit. Nedaleko odtud seděl na stromě velký pták. Velký duch sestřelil ho, jakož i tučného jelena, který se objevil. „To budiž napříště tvou potravou,“ řekl jinochovi, dáváje mu zbraň. Také naučil jej, jak stahovat zvířata a šít z kože jejich šaty, a dal mu oheň, aby si maso upek. Na rozloučenou zavěsil mu na krk šňůrku lesknavých perli na znamení toho, že činí jej pánem všech zvířat. Potom zmizel.

Když se byl Vaša občerstvil, dal se zase na cestu, až přišel ku břehu jiné velké řeky. Měl žízeň, a odloživ luk a šípy, napil se čisté vody. Ještě ale pije, a tu ozve se mu to u samé hlavy: „Kdo jsi a proč přicházíš mne rušit v mé říši?“ Vaša se ohlédne a vidí před sebou stát na malé budce černavé zvíře s kulatou hlavou a černýma očima. „Jsem ubohý člověk,“ odpověděl, „a byl jsem jednou hlemejžd. Měl jsem žízeň, a proto jsem přišel.“ Zvířeti zdála se řeč ta moudrá a prohlédnuv si Vašu od hlavy k patě řekl: „Povím ti také, kdo jsem

já. Jmeno mé jest Amik a jsem král všech bobrů, vodím svůj národ po řece vzhůru a dolů a tato řeka jest mou říší.“

„Tuto říši musíš rozdělit se mnou,“ zas na to Vaša, „učinilť mne Velký duch pánem všech zvířat.“

„Ó jen sem pojď,“ odpověděl bobr velmi přátelsky, „vždyť jsme všichni bratři. Abychom se ale blíže seznali, sestup do mého příbytku a odpočiň si trochu.“

Bez rozmýšlení přijal Vaša pozvání a vešel do bobrova vigvamu. Starý Amik zařídil si tam všechno velmi skvostně. Měl pro sebe prostrannou síň, jejíž stěny byly ozdobeny rozmanitým dřevem a podlaha pokryta pěknými sítěnkami. Když se posadili a pokouřili, poručil Amik své ženě a dceři, aby uvařily dobrý oběd.

Mezitímco se peklo a vařilo, lámal si starý bobr hlavu, jak by uza-
vřel s Vašou trvalé přátelství, a vypravoval mu široce o veliké pilnosti svého lidu a jak jeho poddaní i nejsilnější kmeny zuby porážejí, jak staví ze suků hráze atd. Potom přišla matka a dcera s jídlem. Divné ale jídlo: trochu kůry a štávnaté vrbové pruty. Vašovi se jídlo nelíbilo, zato líbila se mu ale více bobrova dcera. Bylať to hezká, lesknavá, poslušná dívka a seděla zrovna proti němu. Starý bobr skákal radostí až do stropu, když mu Vaša sdělil, že by jeho dceru rád pojal za ženu. Tato byla s tím spokojena a vystrojena veliká svatba, ku které sezváni bobří celého světa. Vaša byl pak otcem kmene Osedžů a tito nezabijí podnes ani jednoho bobra, domnívajíce se, že jest jejich příbuzným.

O počátku a konci světa vypravují Irokézové: Velký duch Neho učinil Atahokana vládcem nebe. Žena tohoto byla Atahencik. Na nebi bylo šest lidem podobných tvorů; jeden z nich se zamiloval do Atahencik, jakmile ji spatřil. Žárlivý manžel shodil ji z nebe. Atahencik padla na hřbet ohromné želvy a porodila dva syny: Idigoria dobrého a zlého Antiidigoria. Tak dostalo se zlo a dobro na svět. Později měla Atahencik dceru a tato dva syny: Yoskeka a Thoitsarona. První zabil svého bratra a matka postoupila mu vládu nad zemí. Irokézové myslí, že jest Atahencik měsíc a Yoskeka slunce. Na zemi však nebylo dosud lidí, jací jsou nyní. Velký duch seslal na zem lidskou dceru, která porodivši čtyry syny zemřela. První z nich byl

Menabozo, jinde také Hiawatha zvaný, přítel to lidí; druhý Čibiabos, hudebník a vládce v říši duchů po smrti; třetí Wabassa, který hned jak se narodil, utek na sever a proměněn tam v bílého králíka; čtvrtý konečně Čokanipok čili člověk z křesavého kamene. Když Menabozo povyrosl, jal se válčit se svým bratrem, jež vinil ze smrti matky. Hrozný byl to boj. Kusy masa Čokanipokova proměněny v křesavý kámen a z vnitřností stala se vinná réva. V křesavém kameni dostalo se lidem ohně. Menabozo naučil lidi pak hotovit luky, šípy, léčky, pastě a sítě. On i soudruh jeho Čibiabos starali se jen o dobro lidí. Když Čibiabos žárlivými zlými duchy sprovozen ze světa, stal se vládcem v říši mrtvých. Rozžalený Menabozo truchlil šest let, až konečně rozveselen tancem proroků. Tak povstal kouzelný a léčivý tanec. Menabozo učiniv lidem ještě mnoho dobrého odešel na Severní moře, kde pluje nyní co ledovec. Až jej lidé najdou, bude konec světa, neboť jakmile se Menabozo dotkne nohou země, shoří tato jedním plápoem se vším, co na ní.

V/ OSTROV BLAHOSLAVENÝCH ANEB LOVCŮV SEN (Dle Schoolcrafta)

Byla jednou krásná dívka; štíhlá jak ta luční lilie, jemná jako záře měsíce, přívětivá jako bleskotavá záře hvězd, a oči měla modré, snivé, jako dvě klidná jezera.

Byl jednou statný, mladý muž, udatný ve válce, neunavný v honbě, milý, veselý doma, jako vichr, kdy zaduje v jeseni v zčervenalé listí, jako lasice, jež prodere se každou huštinou, jako owaissa, ptáček modráček, jenž šveholí své písně na vrcholu vigvamu.

Zazpíval modráček lilii a této zdálo se, že probouzí se jako ze sna.

Hoch i dívka se zamilovali. Již ustanoven den svatby. Z blízka z dále scházeli se hosté vesele, a odcházeli s pláčem. Přišli k svatbě, odcházeli od pohřbu. Ubohá luční lilie uvadla. Uvadlo také srdce jinochovo. Tisíckrát osvědčil udatnost ve válce, smrt dívky však byla ostřejším šípem než šípy nepřátelské. Před těmi nikdy neztratil mysl, ten jediný ale vyplašil mu z prsou všechen klid a mír.

Celé dny a noci trávil tam, kde mu ženy milenku pochovaly. Přišli sice přátelé a napomínali jej, aby zaplašil zármutek honbou a válkou a nemařil svůj mladý věk beztoho marnými sny. Vždyť se ze světa stínů nevrátí nikdo víc. Jeho myšlenky bloudily však jinde a srdce jeho bylo pochováno. Pohodil luk, pohodil kuši a žil jen svému němému žalu.

Byla jasná zimní noc. Po nebi bloudily mráčky jako stíny zemřelých po Mléčné dráze. Kéž možno putovat s nimi! A čím dále o tom přemýšlel, tím více toužil, až se pojednou rozpomněl, že slyšel staré lidi vypravovat o jakési stezce, která vede ze země do říše duchů. Sotva vzpomněl, vydal se na cestu. Nevěděl sic kudy kam, obrátil se ale na poledne, odkud zjara teplý vane vítr do zkřehlých púlnočních krajů, odkud přicházel jinoch Segwun, pod jehož šlépějí vyrůstaly květy a jehož cestou provázeli ptáci. Tam na poledni zajisté jest ten blaženější svět.

Když opouštěl domov, bylo všechno kolem samý sníh a led. Kráčel dále a sníh zmizel, ještě dále, tráva se zelenala, a ještě dále a před ním rozprostírala se kvetoucí krajina, nad ním tmavomodré nebe. Vzduch byl plný vůně a ptáci pěli ty nejrozkošnější písně. A hle, nedaleko před ním vystupovala lesnatá výšina a na té lesknula se střecha chatky, zrovna jako by pokryta byla křídélky zlatých brouků. K chatě vedla urovnaná stezka. Náš lovec zamířil bez dalšího rozmýšlení kroky své k výšině. Ještě nedošel k chatě, když potkal jej stařec se sněhobílým vlasem a vpadlýmá očima, z kterých ale sálal oheň mladistvý. Z ramen splýval mu plášť z nejjemnějších kožek a v ruce jeho lesknul se proutek jako stříbro.

„Vím, čeho si přeješ,“ oslovil stařec přicházejícího, jenž chtěl mu právě sdělit svou prosbu, aby ukázal mu cestu k ostrovu blahoslavených. „Již dlouho jsem tě čekal a vyšel jsem ti právě vstříc. Ta, kterou hledáš, byla tu předevcírem a odpočinula si u mne po dlouhé unavné cestě ze světa, aby nabyla nových sil na cestu do říše duší. Pojď a učíš taktěž.“

Vešli do chaty a pokouřili na znamení pohostinství. Potom usedli si přede dvěře a starý pokračoval: „Viz tamo, kde rozpíná se ta modrá

rovina až do nekonečna, tam jest ráj a nynější domov tvé milenky. Zde stojíš na hranicích a mým domkem musí každý, kdo přichází ze světa, neboť tu jest brána. Volno ti jíti dále, avšak své tělo smrtelné, svého psa a zbraně nesmíš vzíti s sebou. Zanech vše u mne, budu ti to věrně opatrovat, až se vrátíš, dostaneš zase vše, jak jsi to tu zanechal.“

Mladý lovec vešel do chaty a vyšel z chaty, aniž byl jakou změnu na sobě pozoroval. Jen svého psa neviděl u sebe. Zdálo se mu ale, že jest krok jeho mnohem lehčí, zrovna jak by mu křídla byla narostla, a čím dál se ubíral, tím lesklejší a půvabnější bylo všechno kolem. Nebe bylo jasné a bez jediného šedivého mráčku, jak byl jich vídal doma. Slunce zářilo z oblohy v celém svém lesku, a přece nepálilo, a když pohlednul za sebe, neviděl žádného stínu. Zvířata byla tak krotká a ptáci litali tak blízko kolem něho, jako by ho ani neviděli. Nejpodivnější bylo ale to, že se nemusel ani horám, ani stromům vyhýbat. Šel rovnou cestou skrze ně, aniž byly mu překážkou; vždyť to byli jen duchové stromů a hor, co kolem viděl, vždyť to byly jen stíny ze světa sešlých zvířat a ty se nemusely více bát úkladů člověka.

Byl krácel tak as půl dne, když octnul se na břehu širého jezera, z jehož středu vystupoval čarokrásný ostrov. U břehu houpal se jako labuť bílý kamenný člunek. Lovec vstoupil do něho a uchopil se vesla, chtěje se převézt na ostrov. Jaký ale div! Po boku jeho objevil se člunek jiný, podobný tomu, v němž seděl on, jako labuť labuti, a v něm seděla jeho milenka. Nemluvila ani slova, ale jak on mával veslem, tak mávala ona. Sotva vyjeli však od břehu, počalo se jezero samo od sebe čerit a vzdýmat. Vlny dmuly se tak vysoko, že vyhoupnuvše člunky div se nepřevalily přes bílé jich okraje. Sotva však dostoupily k těm, sklesaly opět samy sebou. A nový div, kol dokola, kam jen lovec pohlednul, hemžilo se to člunky podobnými a na každém z nich seděl člověk; mnohý s tváří zoufalou, neboť vlny vzdýmaly se výš a výš a mnohý z člunků pohltily. Průzračnou vodou bylo viděti dno jezerní, pokryté podobami lidskými. Jenom tam, kudy pluly člunky malých dětí, byly vody klidné. Děti usmívaly se a ujížděly po hladině jako po ledu. Jsoutě děti ještě bez hříchu.

Také lovci a jeho milence nestalo se ničeho. Dopluli šťastně druhého břehu, neboť skutky jejich za života nebyly zlé. A tak dospěli země, kde není více bouře a deště, kde není více sněhu, mrazu, horečky a hladu. Vše bylo tak krásné, a kam pohled sáhal, nebylo vidět hrobu. Také války tu nebylo, neboť všichni lidé žili tu co rodní bratři šťastně a spokojeně. Také zvířata měla tu pokoj; nebylať honěna, neboť vzduch ráje sytil člověka i je.

Rád by byl mladý lovec věčně zůstal v krásném tom kraji. Vždyť bylo to ponejprv, kde netížil jej žádný bol, kde neprorývala mu srdce a nežehla mozek nespokojenost a bída. Vždyť byl to kraj bez slzí a nářku. Marná ale touha. Pojednou zaslechl volající hlas. Byl to Velký duch, jenž k němu pravil: „Navrať se na svět, z kterého jsi přišel. Není člověk blažen, dokud nestrpěl tam vše, dokud nedostal všem uloženým mu povinností. Žít, trpět a umřít, toť podíl lidí všech. Vrať se a stařec, který uvítal tě u brány ráje, navrátí ti tělo tvé a poučí tě o ostatním. Budeš-li jednat po jeho radě, budeš-li konat, co dobro, shledáš se po smrti co duch opět s tou, kterou nyní musíš zanechat; shledáš se s ní a bude tak mladá, tak krásná jako v den, kdy jsem ji k sobě povolal.“

A když tato řeč Velkého ducha dozněla, ubohý lovec — se probudil. Jeho cesta do krásné země duší byla pouhý blažený sen a on nalezal se ještě v tomto světě hořkých slzí, horečky a mrazu. Na jasném nebi svítily hvězdy, po obloze kráčely oblaky jako stíny mrtvých po Mléčné dráze, a on mrznul tu sám na hrobě své milenky a — plakal.

Národní listy 6., 7., 12., 13. a 28. 7. 1871

KOMENTÁŘ

I/ PO AMERICKÝCH OBRÁZČÍCH MÁ AMERIKA

Tato kniha je až na první „dopis“ sestavena z próz, které Josef Václav Sládek (1845–1912) napsal o Americe pro české noviny a časopisy po svém návratu domů v letech 1871–1892 a jimiž se stal průkopníkem v řadě témat reprezentujících Ameriku v české literatuře.¹ Autor jim nedal knižní podobu. Učinil tak až básníkův první životopisec Ferdinand Strejček v dvoudílném souboru *Americké obrázky a jiná próza* (Praha, J. Otto 1914, s úvodem editora). První díl sestavil z prací převážně beletristického rázu. Jejich seřazením se pokusil dokumentovat směr Sládkova putování Novým světem a poznání, jehož se autor dobíral. Vypravování motivicky návazná skládal tak, aby se octla těsně za sebou (*Pan biskup, Polský misionář, Pod černou sutánou, Jak jsme křtili a biřmovali* apod.). Takto vzniklou mozaiku ukončil dvoudílným fejetonem *Ženy a dívky v amerických školách*, jemuž patrně přikládal ještě v roce 1914 schopnost podporovat emancipační snahy žen. První díl *Amerických obrázků* Strejček doplnil krátkými Sládkovými vzpomínkami na dětství a mládí a dramatickou scénkou *Práce*.

Druhý díl složil ze Sládkových studií o Americe (*Ústava Spojených obcí severoamerických, První století severoamerické republiky, původně v Osvětě 1871 a 1876*) a k nim připojil Sládkovu stať o britském básníku Alfredu

---

1 „Prvním významným cestovatelem či poutníkem, který podnikl cestu do USA a soustavně o svých zkušenostech psal“, nazývá J. V. Sládka Josef Švéda v monografii *Země zaslíbená, země zlořečená. Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, Praha, Pistorius & Olšanská 2016, s. 24.

Tennysonovi. Svazek zahájil *Bájeslovím a pověstmi severoamerických indiánů*, poprvé otištěnými ve fejetonním cyklu v *Národních listech* 1871. Snad F. Strejček cítil tuto část jako poněkud odvozenou, méně osobní oproti původnímu celku, a proto ji přiřadil ke studiím založeným na literatuře. Tento druhý díl *Amerických obrázků* doplnil dopisy J. V. Sládka Jaromíru Čelakovskému, jejichž velká část byla psána z Ameriky a patří k základním pramenům dokumentujícím básníkovo bezprostřední prožívání velké cesty.

Na Strejčkovu objevnou edici navázal výbor Miloslava Novotného nazvaný rovněž *Americké obrázky* (vydal ELK v Praze 1941 jako 18. svazek *Národní klenotnice*). Text podle nepopsaných zásad upravil Bohumil Novák, doslovem opatřil Zdeněk Němeček. Novotný převzal Strejčkovu uspořádání Sládkových próz z prvního dílu *Amerických obrázků*; jeho kniha tedy neobsahuje *Bájesloví a pověsti severoamerických indiánů*. — Po roce 1945 se Sládkovy prózy o Americe octly mimo vydavatelský zájem, nepochybně i z důvodů kulturněpolitických.

Náš výbor navazuje na oba díly *Amerických obrázků*. Ze Sládkových próz tam obsažených otiskujeme všechny fejetony, beletristické črty a příhody; nově k nim přidáváme dvě prózy dosud knižně nepublikované. Stranou pak necháváme Sládkovy rozměrné studie z druhého dílu *Amerických obrázků*, dopisy a texty memoárové, jimiž Strejček dvousvazkový celek doplnil. Zcela jinak než první editor knihu komponujeme. Nemíníme uspořádáním próz stopovat směr Sládkova putování (ostatně již Strejček zjišťoval, že materiál to umožňuje jen mezerovitě). V kompozici knihy respektujeme sled prvního uveřejnění básnickových próz. Z osobních dopisů posílaných z Nového světa je známo, že se Sládek během cesty zdráhal psát o Americe pro české noviny a časopisy, měl rozpaky, jak přepestrou zkušenost sdělovat v próze. Chtěl zůstat jen u veršů; sevřenou řečí básní promlouvat o nejpodstatnějším a zásadním. Jestliže se pak po návratu domů přece jen o své veliké cestě rozepsal i v řeči nevázané, patrně k tomu napomohlo také domácí prostředí. České čtenáře ani tehdy nemínil Sládek ve svých fejetonech a příhodách jen bavit. Svou ojedinělou zkušeností z Nového světa je orientoval také v základních hodnotách domácího života a lidské existence vůbec. Pro tento osobní přízvuk dáváme knižce název *Má Amerika*.

V naší kulturní paměti je J. V. Sládek zapsán jako básník. Tak se jeví v pohledu od dovršeného díla (sám je shrnul ve dvou svazcích *Spisů básnických* roku 1907). I když se z této perspektivy mohou jeho drobné prózy o Americe vyjmát jako náhodné vybočení (tím spíš, že je autor neuveřejnil knižně a že postrádáme kritické vydání jeho díla, které by pohled „od konce“ přirozeně

revidovalo), musíme je historicky vidět jako výraznou součást jeho tvůrčích začátků. Ptáme se pak, co *Má Amerika* znamená v autorových rozbězích a co říká o počátcích lumírovského proudu v českém písemnictví.

II/ OKOLNOSTI CESTY

Čechy opustil mladý básník v červnu 1868 trochu narychlo. Jím redigovaný almanach *Ruch* vyšel téhož roku k slavnosti položení základního kamene pro Národní divadlo. Tato událost se stala součástí politického pohybu, který rychle zachvacoval české země. Na protest proti tzv. vyrovnání z roku 1867, jež Maďarům přiznalo právo na vládu v habsburské monarchii (od té doby vstoupilo v život Rakousko-Uhersko), zato české nároky ignorovalo, se na různých kopcích scházely „tábory“ lidu a manifestačně formulovaly požadavky mířící k demokratizaci celé veřejné správy českých zemí a k uznání práv někdejšího samostatného království. Za zostřujících se perzekučních opatření, jimiž se rakousko-uherská vláda snažila státoprávní opoziční hnutí proti Vídni zastavit, se i redaktor básnického almanachu mohl octnout v zorném poli policie, a třidvacetiletý student přírodních věd na Univerzitě Karlově to věděl. Využil šťastné konstelace v podobě přátelských darů a úsluh, podpořil ho Svatobor, a jako první český básník se vydal — po manifestační zastávce při Husových oslavách v Kostnici, kde se setkal mj. s protirakousky zaměřeným Josefem Václavem Fričem — do Ameriky.

Sliboval si, že tou velkou cestou urychlí vlastní dozrání v muže, zbaví se přecitlivělosti — „démonů“ ve své duši. Že pozná svět, kde se usazovaly proudy vystěhovalců, svět uskutečněných svobod, o které se doma vedl právě otevřený zápas. A také svět, kam z potřeby duše již dříve putovali velcí evropští básníci, v Čechách uctívány François René de Chateaubriand a Sládkovi blízký Nikolaus Lenau. Měřítko „světa“ a „světoobčanství“, probíjované už májovci a generací jejich pokračovatelů z *Ruchu* a z *Lumíru* pochopené jako program, se muselo žít, naplňovat skutky, třeba i za cenu krajního vypětí. V případě J. V. Sládka, syna zedníka ze Zbiroha, i za cenu sebezapření: na cestách po Americe nejednou přijímal nádenickou práci, aby si vydělal na živobytí a na jízdenku dál. Posléze i na návrat. Představy, že by mohl v Novém světě vcelku rychle najít úspěch i výhodné společenské postavení, mladý muž odhodlaný stát se básníkem odmítal. „Kdybych ostat zde chtěl, nalezl bych každým krokem výhod, jež podávaly by mi více než u nás třicetileté čekání,“ svěřoval se příteli Jaromíru Čelakovskému z Chicaga 14. září 1868, „neboť, mezi námi

řečeno, neříkej to jinde, ti lidé, kdož přistěhují se sem, nejsou-li lenochy, mají dobré zaopatření.“² V listopadu nato v listě témuž adresátovi shrnul význam své zkušenosti z Nového světa pro vlastní budoucí službu „naší bídě“ přímo aforisticky: „Vidím zdejší volnost, štěstí lidí zdejších, cítím naši bídu, a teprv nyní hotov jsem obětovat naší věci vše, co mohu.“³

Podobně vyznívaly verše psané o Americe ještě za autorova putování Novým světem i prózy uveřejňované po návratu; Sládek se svou americkou cestou utvrdil v pozici novoromantického básníka, jehož místo je v Čechách.

Domů přijel v létě 1870. Od listopadu do Vánoc pronesl cyklus přednášek pro ženy v Umělecké besedě a přednášel i jinde; o těchto jeho ohlédnutích za Amerikou referovaly se sympatiemi *Květy*.⁴ Stal se členem redakce *Národních listů*.

To sice nebylo zcela v souladu s jeho ideou nezávislosti, kterou si vysnil v Americe, ale majetkově nezajištěný mladý muž musel nějaký pevný příjem hledat, zvláště když začal pomýšlet na ženitbu — na Sládku čekala Emilie Nedvídková, dcera sládky a starosty z Počátek; rodina ji však nemínila vyvdát do nezajištěných poměrů. Ostatně zaměstnání v *Národních listech* se mohlo jevit jako důstojné hrdého básníka: list tehdy stál v čele státoprávního opozičního hnutí proti Vídni, sledoval tedy „ruch“, v jehož znamení Sládek před americkou cestou vkročil do veřejného a literárního života. Přimo hrdinsky si v tomto deníku vedl jiný adept krásné literatury, Jakub Arbes, blízký Sládkovi svými kontakty s americkými Čechy i úmyslem (nakonec nerealizovaným) vyzkoušet Nový svět na vlastní kůži. Fejetonu v *Národních listech* kraloval Jan Neruda, pro Sládky první veličina českého Parnasu. V této personální konstelaci odložil zcestovalý pětadvacátník dřívější rozpaky, že nebude s to psát do novin nejen libivé historky, ale ani poučné a povzbudivé články o Americe.⁵

Ostatně nebyl nucen k „čláčkům“. Nabídl se mu fejeton, umožňující snadno přecházet od jednoho tématu k druhému, od tónu rozmarného k vážnému, od osobní situace k obecné úvaze a k apelu. To všechno v krátkém rozměru

---

2 Dopisy J. V. Sládky Jaromíru Čelakovskému otiskl Ferdinand Strejček v *Amerických obrázcích* 2, 1914, s. 300.

3 Tamtéž, s. 301.

4 Zprávy o tom přetiskl F. Strejček v úvodu ke svým *Americkým obrázcům*.

5 Příteli Čelakovskému o tom jednou ještě za svých cest napsal: „Tak například pochopil jsem zdejší život, ale vzal jsem, vsál jsem jen duši jeho a články o něm psát nedovedu. Vést lidi po příkladu zdejších, by vystavěl si volnost svou, nedovedu, posuzovat zdejší instituce nedovedu. Co tedy čekáte?“ (*Americké obrázky* 2, 1914, s. 316).

a v rychlém spádu — milovníku fotografie, jakým se stal Sládek v Americe, to mohlo připomínat momentku — a podáváno v první osobě, která neslibuje nestrannost ani úplnost, zato nabízí promluvu jednoho mluvčího mířící jakoby bezprostředně k druhým.

III/ FEJETONY

Aby takto promluvil o své cestě po Novém světě, k tomu nenapomohla jen stoupající obliba fejetonu vůbec a v *Národních listech* zvláště; vybízela k tomu i politická atmosféra nabitá obavami až skleslostí. *Národní listy* věnovaly soustavnou pozornost bouřlivé a pokořené Francii. Podrobně mapovaly domácí politickou scénu, kde se velký zápas za demokratické svobody spojovaný s tzv. vyrovnáním blížil pomalu, ale jistě rozdrčení. V čísle *Národních listů* z 26. října 1871, kde vyšel Sládkův fejeton *Polský misionář*, se proložené konstatovalo: „...vyrovnání je rozbito“. Za této situace varovala Sládkova ohlédnutí za Amerikou ve fejetonu prestižního deníku před iluzivními úteký do Nového světa v naději, že šance prohrané doma čekají tam; současně připomínala, že ohniska rovnoprávnosti a demokratických svobod jsou nejen v Evropě, ale také v zámoří. Důrazně však přitom upozorňovala na slabá místa americké svobody.

Před vystěhovalectvím varovaly kramářské písně šířené od padesátých let. Ale Sládek ve fejetonu mluvil o Novém světě z vlastní zkušenosti a jako člověk plně angažovaný v zápasech za demokracii jemně diferencoval mezi světlými a stinnými stránkami volného kontinentu.

V sousedství fejetonů Jana Nerudy, možná i na jeho přání a s jeho povzbuzováním, začal vycházet v *Národních listech* Sládkův fejetonní cyklus z Ameriky. Od 27. ledna do 22. února 1871 se objevilo devět pohledů pod společným titulem *Ze života amerických Čechů*. Následovala trojice fejetonů nadepsaná *Severoameričtí indiáni* (od konce dubna do počátku května). Po prvních dvou tematických celcích následovaly čtyři fejetony zaměřené buď převážně sociologicky (*Ženy a dívky v amerických školách*), anebo existenciálně (*Člověk v moři*). Nato přišlo v červenci *Bájesloví a pověsti severoamerických indiánů*, volně navazující na ranější cyklus věnovaný ohroženému domorodému obyvatelstvu dynamického kontinentu. *Národní listy* přes zvýšený vnitropolitický ruch doby táborů a za napětí v celé Evropě (bylo po bitvě u Sedanu a kapitulaci Paříže, po porážce Pařížské komuny) dbaly na to, aby fejeton v letních číslech více než kdy jindy nabízel čtenáři odpoutání od všednosti a od neradostných aktualit. Sládkovi se tak naskytlá příležitost se sympatiemi pojednat o starobylé kultuře

a poezii „divochů“, jež bral v ochranu již v předchozích ohlédnutích za svou cestou, a připravit fejetonem cestu pro svůj překlad Longfellowovy *Písně o Hiavatě*.

Bájeslovím a pověstmi severoamerických indiánů možná Sládek pro sebe svůj fejetonní cyklus o Americe uzavíral, jak se zdá z dlouhé časové prodlevy, která následovala. Ale podzimní požár Chicaga vyprovokoval autora, aby o tomto městě a o osudu českých vystěhovalců v něm promluvil jinak než dříve. Předchozí kritickou distancí vůči Čechům v Novém světě, přecházející nejednou až v příkré souzení jejich nezájmu o starý domov, nahradila v druhém fejetonu nazvaném *Chicago* účast s pohořelými, úzkost o jejich nové domovy i o těžce vybudované společenské prostory a krajanské instituce.

K osaměle stojícímu fejetonu na „sociologický“ námět pak ještě v říjnu Sládek připsal *Polského misionáře* a v něm svůj autoportrét novoromantika. Českému osamělci, o hladu putujícímu nezalidněným ještě Texasem (nyní fejetonistovi), se podařilo najít pohostinnou střechu, druhá i poslání a milou službu; ale nemohl tam setrvat, musel domů. Jeho údělem zůstává samota v chladném světě. Tímto posledním fejetonem se dokresluje charakteristika podavatele cyklu — spisovatele jako poutníka, který nehodlal v Novém světě zakotvit, nehledal tam bohatství ani kariéru. Vábily ho jen dálky — v krajích i v lidech. A tuto pozici osamělého snivce a hloubavého pozorovatele zaujímá i doma po návratu, mezi svými.

Nastíněné pojetí Sládkova cyklu sleduje první oddíl knížky, který jsme nazvali Fejetony. Respektujeme zde autorské celky vyznačované souhrnnými tituly. Čtvero jednotlivých fejetonů z května až června, umístěné mezi bloky věnovanými indiánům (*Z Louisiany, Pan biskup, Člověk v moři, Ženy a dívky v amerických školách*), chápeme jako jakési intermezzo. Tři fejetony poslední představují pak jakoby dovětek. Před oddíl Fejetony klademe „původní dopis“ z února 1870; v naší knize představuje jediný publicistický text psaný v Americe, poslaný odtud do Čech a začerstva zde uveřejněný. Má ráz solidárního pozdravu ze svobodného a demokratického Nového světa do rodné země, kde se o základní lidská práva vede právě otevřený zápas. Vychvalováním Ameriky se tento dopis podaný „Ve Svatém Ludvíku v Americe“ sblíží s několika dalšími Sládkovými články poslanými potom z Ameriky do *Národních listů*.⁶ Na rozdíl od jejich propagandistické přímočarosti však námi přetištěný dopis navazuje

---

6 Byl to článek *Muzeum svobody* otištěný v *Národních listech* 6. dubna 1870 a dopisy otištěné tamže 17. června a 2. července 1870; jsou nepodepsané.

víceznačný kontakt s adresátem, a tím předjímá dialogický i polemický ráz fejetonů, z nichž sestává první oddíl knížky.

K cyklu fejetonů z roku 1871 připojujeme Sládkův fejeton *Volba amerického prezidenta*, otištěný s ročním odstupem (*Národní listy* 7. září 1872), ve Strejčkově edici neuveřejněný. Vyprávění o vzruchu kolem prezidentských voleb tu vychází z osobní vzpomínky na volby, které prožil Sládek v Americe počátkem listopadu 1868. Tím se dodatečně ohlédnutí přimyká k předchozímu cyklu. Obdivem k americké demokracii a k účasti českých krajanů v stěžejní politické akci navazuje na vstupní „dopis“, který jsme oddíl Fejetonů předeslali, a účinně kontrastuje s *Polským misionářem*. Zatímco ten vyzníval sebevyjádřením osamělce, *Volbou amerického prezidenta* promlouvá znalec veřejného života — v Novém světě i v Čechách, nepřímou pobízející čtenáře doma k smělému jednání.

IV/ PŘÍHODY

Cyklem fejetonů se mladý adept slovesného umění, známý zatím jen v literárních kruzích verši otiskovanými v *Květech* a pak v almanachu *Ruch* a v dalších skupinových sborníčcích, etabloval jako znalec dalekého a přitažlivého světa, schopný o tom vyprávět v novinovém podčárníku — členitě, pestře, nápaditě a velmi osobně i apelativně. Dělo se tak v deníku nejvyšší dobové prestiže, v sousedství již populárního fejetonisty Jana Nerudy. Ten ho pak uvedl do časopisu *Lumír*, když ho spolu s Vítězslavem Hálkem v roce 1873 obnovoval. Nebylo snad zpočátku čísla bez Sládkovy účasti. *Lumír* v prvním ročníku přinesl čtyři z deseti příhod otištěných v *Mé Americe*. K tomu v Sládkových přetlumočeních dvojnásobné množství povídek Breta Harta, právě uctívaného v Americe a šířeného v překladech i po Evropě, a od téhož amerického autora i básně Sládkem přeložené. Dále hrstku Sládkových přeložených a vlastních básní. Z těch, které inspirovala americká cesta, vyšla v *Lumíru* roku 1873 jediná — *Neuměl bych zapomenout*.

Naléhavé vyznání poutníka, vábeného dálkami a volností Nového světa, odhodlaného však nezapomínat na „naši bídu, naši práci“, ostře kontrastuje s čtveřicí Sládkových příhod na téma Amerika v témže ročníku *Lumíru*. V nich mluvčí rozmarně, ironicky a sebeironicky prozrazuje, co podivného

---

Sládkovo autorství při nich určil Josef Polák v monografii *J. V. Sládek, Život a tvorba*, Praha, UK 1984.

okusil (*Můj pan šéf, Můj přítel mulat*), co povážlivého pozoroval (*Strýček John v Americe*) — a čím přitom „hřešil“ (*Česká opera v Americe*). Mírou ironického odstupu vůči zbožnění obchodu, podvodu a přetvářky v Novém světě, vůči tamní nesnášenlivosti k cizímu — k Číňanům, černochům —, vůči krajanské žurnalistice problematizované nesolidností českých odběratelů, kteří nehradí předplatné, vynikly tyto Sládkovy prózy nad starší fejetony.

Odlišily se od nich i konstrukčním principem. Zatímco fejeton drží pohromadě vypravěč (obejde se bez příběhu), Sládkovy drobné prózy psané pro *Lumír* mají sice v popředí také vypravěče v první osobě — poutníka, který odkazuje k autorovi —, soustřeďují se však k nějaké příhodě z cest. Nečekaná příležitost nabízí poutníkovi šanci, aby se v ní zaskvěl. On se třeba i osvědčí, ovšem současně bývá svým podnikavým nebo záłudným okolím usvědčen z naivity — a přiznává se k tomu (*Česká opera v Americe, Můj přítel mulat*).

Počínaje prózou *Jaru vstříc* (*Lumír* 1874) se situace vypravěče-poutníka pozměňuje: příhody v podobě nenadálých setkání a konfrontací, které ho předtím zaskakovaly, nyní poutník svým jednáním vyvolává nebo vyhledává a s odstupem let na to s humorem a zjihle vzpomíná (*Na českém dvorci v Texasu, Jak jsme křtili a biřmovali*). Více než kdy předtím se u Sládka v těchto vzpomínkových evokacích dostává ke slovu okouzlení poutníka z dálav, z otevřených exotických krajín plných rostlin a zvířat, spatřených dříve jen v obrázkových knihách, ze sblížení cizích lidí na hranicích kultur, států a civilizací.

Deset próz uveřejněných až na tu první a poslední na stránkách *Lumíru* tvoří druhý oddíl *Mé Ameriky*, nazvaný Příhody. Svým informativně agitačním laděním se vymyká z rozmarného nebo ironického podání ostatních příhod Sládkův článek *Česká škola a kostel v Saint Louis* (vyšel v *Kalendáři Koruny české na rok 1872*), proto ho zde pomíjíme. Jiného rodu je odlišnost prózy *Od jezera Michiganského*, postavené nejen v souladu s chronologií do čela Příhod. Z dopisů víme, že ještě z Ameriky poslal Sládek prózu tohoto názvu Jaromíru Čelakovskému s předpokladem, že bude odevzdána Hálkovi pro *Květy*. Co včasné uveřejnění překazilo, můžeme se jen dohadovat. Snad byla Hálkovi próza začátečnická, zkušeného již ve verši a snažícího se včlenit lyrické stylizace do nebrzděného toku řeči, příliš zdouhavá a slohově nečistá a odmítl ji, i když o její otištění prosil po svém návratu sám autor. Ten se pak přičinil o to, aby jeho dílko bylo uveřejněno: našel pro ně místo v *Osvětě*, kam jinak psal jen dlouhé studie o Americe. Ale mezitím si už prošel zkušeností s fejetonem a v podobném kombinování poetické řeči a prozaické

věty a kompozice nepokračoval, a to ani v příhodách psaných po fejtonech počínaje rokem 1873.

Od poloviny sedmdesátých let přibyla Sládkových příhod o Americe už jen hrstka (*Pod černou sutánou, Na českém dvorci v Texasu, Jak jsme křtili a bířmovali*). Odklon od krásné prózy zřejmě souvisel s proměnou autorovy osobnosti. Sládek si prožil roční nevydařené manželství s vytouženou Emilií Nedvídkovou a otřes z její smrti; opustil své místo v redakci *Národních listů* a rozešel se s jejím majitelem Juliem Grégrem i s jeho bratrem Edvardem, kteří mezitím stanuli v čele mladočeské strany; když se nedlouho potom roku 1877 ujímal vedení *Lumíru*, chápal časopis jako útočiště tvůrčí kultury před politiky a politikářstvím. Na stránkách *Lumíru* nepřestával stimulovat kvalitní původní prózu — ale sám se věnoval téměř výhradně verši.

Jmenovanou trojici pozdních Sládkových příhod přitom vyznačuje očividná motivická návaznost na rané fejtony — a nejen na předposlední z nich, na *Polského misionáře*. Fejtony a Příhody jsou vlastně dva cykly navzájem motivicky propojené — a ke konci autorem až jakoby scelované. Námětové paralely, sotva jen bezděčné, dávají vystoupit rozdílu v podání fejtonisty a vypravěče příhod.

V/ DVOJÍ PODÁNÍ

Aby bylo jasné, co máme na mysli, porovnejme fejton *Na farmě* s příhodou *Na českém dvorci v Texasu*. Fejtonista podává v limitovaném rozsahu podčárnicku jedinečnou zkušenost jako svůj zážitek zprostředkovávaný čtenáři novin. Počínaje první větou mluví „já“ za ostatní na farmě, ztotožňuje se s nimi v radosti z nezávislého postavení (k jednotvárné stravě mají „vlastní volnou duši po celý rok“), s nimi prožívá potěšení ze součinnosti s přírodou, s rytmem nocí a dní a ročních dob. Na rozdíl od lidí na farmě zůstává přesto v „naší rodině“ hostem, nemá na světě nic než toulání. Kontrast „my“ — „oni“ se tak obohacuje o rozdíly „oni“ — usedlí, „já“ — tulák, cenící nadevše vlastní volnost. K těmto osobám přistupuje v závěru fejtonu *Na farmě* ještě adresát: „Život na naší farmě nebyl ale tak jednotvárný, jak si myslíte.“

Příhoda *Na českém dvorci v Texasu* nastiňuje v rozlehlé expozici exotický liduprázdný kraj, nabízející úchvatné podívání, ale vyvolávající až úzkost v tom, kdo se sám ubírá po jeho cestách necestách. Také v tomto případě používá vypravěč „já“ s oblibou první osoby čísla množného a osoby druhé — „my“

EDIČNÍ POZNÁMKA

Přítomná edice přináší druhé vydání komponovaného svazku *Má Amerika* J. V. Sládka (v České knižnici poprvé vyšlo jako pátý svazek řady v roce 1998). Pro toto vydání jsme provedli kolace podle výchozích textů (viz Bibliografie próz J. V. Sládka zde přetištěných, sestavená J. Janáčkovou, s. 234–235) a následně i revizi jazykové úpravy. Původní ediční poznámku J. Víškové jsme pozměnili v závislosti na provedených úpravách a doplňcích, od jejího řešení jsme se odchýlili především ve způsobu zápisu cizích a přejatých slov (proprií s oporou současně odborné literatury, apelativ od doby prvního vydání svazku zdomácnělých), taktéž jsme aktualizovali pravopis (zejména psaní velkých a malých písmen) — podrobněji viz níže. Znění komentáře J. Janáčkové a J. Opatrného ponecháváme kromě běžné redakce beze změn, aktualizované odkazy na odbornou literaturu byly do textu vloženy formou poznámky pod čarou. Vysvětlivky jsme zásadně přepracovali, východiskem nám však byl původní výběr hesel i jejich formulace.

Svazek představuje Sládka v nezvyklé roli zpravodaje, novináře a publicisty, a obohacuje tak tradiční portrét básníka a překladatele o nové rysy. Sám text těchto amerických črt však nepostrádá kvalit básnického jazyka a poezie v něm sehrává značnou roli zejména tam, kde autor přechází od věcně informativního nebo odlehčeně humorného tónu k lyricko-reflexivní výpovědi, sugestivnímu líčení exotické přírody a k sociálním i národnostním problémům.

Sládkův jazyk zachováváme v celé jeho složitosti, zbavujeme jej však nánosu starého pravopisu, ustrnulé normy (*necnosti, stkvíti se, zavzníti*; gen. pl. -ův: kukuříčných *klasův*, amerických *indiánův*, měkké zakončení feminin typu

pěšť, příležitost apod. přepisujeme na *nectnosti, skvíti se, zazníti, klasů, indiánů, pěšť, příležitost*), přičemž respektujeme vnitřní rytmus a zvukomalbu a ponecháváme jim plný prostor. To, co by u jiného autora třeba budilo dojem nevyrovnanosti, chápeme jako svého druhu básnickou licenci. S nejvyšší šetrností proto tolerujeme jazykové (nikoliv ortografické!) odchylky, které mají svou logiku (srov. kolísání *Zahrál skočnou — Zahrál si ještě jednu...; Do dálí, do dálí! — Do dálí, do dálí!*; v nichž krátkost vokálu může navozovat intenzitu pohybu, délka pak jako by souzněla s táhlou, jímavou melodií, nářkem apod.). Vyrovnávat kolísání, podřizovat nezvykle odlišnou kvantitu či kvalitu hlásek normě a unifikovat variující hláskové či tvarové podoby ve směru současného úzu vedlo by nutně k destrukci autorova jazyka a ke ztrátě jeho identity. Proto s ohledem na vnitřní rytmiku a melodiku ponecháváme netradičně kvantitu *vedlé, podlé, nejprvé, teprvé* a krátkost kmenové samohlásky u trojslabičných infinitivů *přeletzi, vyvleci* apod.

Pohyb kvantity ilustrují výběrově vycílené okruhy: *a/á — dosavade, nedozralá broskev, obhajcové, kuň zaržal, čárovny, až si něco nahospodáří, šakál, cvrček ustál* v písni, *kázání/kázání, tapati, vypráhlost, krupěj potu zvlázila, žáctvo; e/é — chleb, pohledl, šlepějemi/šlepějemi, zejmena/zejména, Aněžka; i/í — jiskřícíma očima, jizdní lístek, kajicný, křídlo, nelitostný, písárna/písárna, pojítkem, přísluš, řidnouci, pro snilky, vypíchlo, ziskavší, blížni, hlíněný; y/ý — do svých pokryvek, oheň dopryskává, ani nezavzhyk, kdyňový/kdyňový; u/ú/ů — po dlouhé unavné cestě, ustřicová/ústřicová polévka, neustupně, utroby, mohútný, na úzdě, bývol, kúna* aj. Nedotčena zůstává i kvalita hlásek: *bařina, řebřík, smědý*, na této *škořápe, škotskou čapku, odkvětá, soběckosti*, u *stezně, švihající ohánkou, hlemejžď, chřestejš/chřestějš, houština/huština/hustina*. Opraveno bylo například ojedinělé *millionum, mlyn, odbyvá se, otrokařů, plapolem, rybařskou píseň, říkal, o pící* a významově zavádějící kolísání *lan/lán* (po světých *lánech*, kde vlny prýskaly tisícerými jiskrami *m. lanech*), *uhel/úhel* (kouřením ku čtyrem úhlům světa *m. uhlům*), jakož i *šije* mladé ženy *m. šije*, buď *zdráv m. zdrav*, jež bylo [...] těžko zabít *m. zabít*.

V tvarosloví upoutají tvary jako nom. pl. *indiané, Mexikané, Amerikané*; k tomu *účeli, obětém, k prsoum, smetmi*, na *perutech* zpěvu, *šit z kože šaty*, ze *kře* na keř, v právních *věcích*, na *vozích*, u přídavných jmen rozptýl jednovýchodných a trojvýchodných adjektiv (bez úpalu *slunečného, slunečným* žárem, *zahraničného* českého listu, *tažních* holubů, *cizá hlína* — tam, kde grafická stránka splývá s fonetickou, jsme psaní opravili: *ryzích* rodů *m. ryzých*), u sloves přičestí *upek*, ze zájmen kolísání *jich/jejich* (stopy *jich* původu,

na *jich* vrcholech, zchladla *jich* horečka), nesklonné *její(ž)* (síň, v *jejíž* průčelí; loď, z *jejíž* okének) a příslovečné dublety *jediné/jedině*.

Samostatnou kapitolou je skloňování cizích slov: hotovým *luxem*, podobno *ponym* Komančů, přátele častoval *whiskym*; zvláště frekventovaný je rozkvyv ve flexi vlastních jmen: v *Chicagu* / v *Chicago*, od *Chicaga* / od *Chicago*, v *Racine* / v *Racině*, a odlišnost v rodech: *široký mexikánský sombrero*, *dlouhý špejl*, *rozvodněným Mississippim*. U vlastních jmen typu *Bret Harte*, *Heine* vypouštíme ve skloňovaných tvarech a odvozeninách *e*: *Bret Hartovi*, *Heinovy m.* *Bret Harteovi*, *Heineovy*.

Nevšednost Sládkova jazyka se výrazně profiluje ve slovní zásobě. Velká část se častěji objevuje spíše ve starších literárních textech než u Sládkových vrstevníků a již v jeho době byla archaická, vypjatě knižní nebo básnická, či přinejmenším nezvyklá: *mašinářství*, *nedůvěřlivý*, *ponebí*, *praktičný*, *prodívat* zastřelenou veverka, *šarlachový*, *huština*, jméno osady ještě *ostalo*, před stolkem *rotil* se sazeč, *pálá* veliká bílá hvězda, *pohrobí* jej v písek, stále *nikne*, *maják znik* mne v dálí, *zhrotil* se vetčný strom, *zob* orlí, *zanzara zrnčí*, *slouchat*, *trón*, s *vlavými* kadeřemi, *kuň zařil* (zaržál), *netvorný*, *obmitka*, *odhovořil* laskavě, *pobúdka*, *rudavý závoj*, *srnčina*, *vjímová* dětská hra, rostlinami *vlačcovitými*, čelo jako *žžavě*; zastoupena jsou i slova dialektická (*chvůj*, *sníh se kotoučí*).

K archaičnosti a knižnosti tenduje i Sládkova syntax a frazeologie: v *kruh kolem nás naslouchající Němci*; *možno rozepnouti bez překážek perutí úmyslových každému jednotlivci*; *uchránil se tisk některých osudných malérů tiskových*; *i v městských palácích žijících zaměstnání nejrozmanitějšímu*; *Není opovržení hodnější chásky oné*; *kde budeme moci vztýčit hlav*; *psalť jako v horečce a myšlénkami potrhanými*; *nevěděl, co sám sebou počít*; *dětinná napnutost, s jakou hru sledováno*; *Největší píle vynakládáno na zřizování veřejných škol* apod. Básnický patetický je někdy slovosled: *Kam poděl ale klid se a mír tvůj bývalý?*; *vzdor té klamně čela podobě*. Věty jako *Já v tiché sedím komůrce, je venku mráz* mají v sobě navíc kouzlo lidové písně.

Při úpravách pravopisu jsme postupovali podle současné normy. Přizpůsobili jsme jí například psaní předložek a předpon *s/se*, *z/ze*, předpony *vz-* (*loď se smýká z vlny na vlnu m.* *s vlny*, *ze všech stran m.* *se všech stran*, *zevšedněl m.* *sevšedněl*, *zežloutlý m.* *sežloutlý*, *zlézá stromy m.* *slézá*, *zpružina m.* *spružina*, *vzbudil m.* *zбудil*, *vzdělaný lán m.* *sdělaný*, *vzrostlý muž m.* *zrostlý*, *zvkvétati m.* *zkvétati* apod.), spřežek (oddělené psaní ponecháváme ve spojení *na pravo i levo*; rozlišujeme *z dálí / z dálí /z daleké krajiny/ a zdáli/zdálí /na dálku/; na příklad /za*, jako příklad/), zdvojených konsonantů (*mučeník m.* *mučenník*, *poddat/podat*) a zejména

malých a velkých písmen. Velké písmeno jsme nahradili malým v případech jako *galvestonský biskup*, přítel *mulat*, *indián*, *darwinián*, *augurové*. Naopak místo *ryzka*, *cigán*, figurujících zde jako vlastní jméno, píšeme *Ryzka*, *Cigán*. Podobně je tomu i u zástupných názvů: *Dědictví svatojanské*, *Komenského Utrpení církve*, svazek *Českých dějin Palackého*. Normatizujeme psaní *po Mléčné dráze* (**m. mléčné**) a názvy zeměpisné, popřípadě historické termíny: *Daleký západ*, *Severní Amerika*, od *Ledového moře*, *moře Ledové/Severní*; *Hudsonský/Mexický záliv*, *jezero Michiganské / Michiganské jezero*, *Green Bay m. Greenbay*, *Kongres*, *Unie*. Ve fejetonu o Chicagu ponecháváme psaní *Babylon* (spíš než o přenesený význam jde o analogii s městem biblickým). Rozlišujeme *Bůh* (křesťanský, podobně i *Spasitel*) a *bůh* (židovský, indiánský apod.; též ve spojení *ví sám bůh*). Obdobně v indiánském bájesloví náleží velké písmeno hlavnímu bohu (duchu) *Manito* — *Velký duch / duch Velký* a jeho protivníku *Zlému duchu / duchu Zlému*; stojí-li toto označení před indiánským názvem, chápeme je spíše jako hodnotící přívlastek: *zlý duch Giči Manito*; pokud *manito* znamená ducha jen podřízeného, pomocného, opravujeme velké písmeno (*manitové*).

Současným územ se řídíme u přejatých slov, která se stala součástí české slovní zásoby: *milion*, *aligátor*, *jaguár*, *prérie*, *hamak*, *vigvam*, *tomahavk* (podle toho i *tomhavk*) **m. milión**, *aligator*, *jaguar*, *prerie*, *hammock*, *wigwam*, *tom(a)-hawk* atd.; vzhledem k možné výslovnosti zůstává kolísání *sutana/sutána*, *revolver/revolvér*, dále *aksamítem*, *Alaška* (Aljaška), *farmer(ka)*, *traper*, *kolibri*, *kůli* (kuli), v *bar-roomech* a *salónech* (krčmy); starší pravopisnou podobu jsme ponechali v souladu s dnešní normou u slov *quodlibet*, *gentleman*; důsledně píšeme *moskyt(o)*, *moskytový m. mosquit(o)*, *mosquitový* a *laso*, *lasovat m. laso*, *lassovat*. S oporou nejnovější odborné literatury počestujeme názvy indiánských kmenů (*Čerokézové m. Cherokisi*, *Kříkové m. Kreekové*, *Narragansetové m. Marragansetové*, *Osedžové m. Osagové*, *Pekvotové m. Pecotové*, *Potavatomiové m. Pottawatomiové*), zároveň však přihlížíme k Sládkovu tvarosloví (*Mohykané*), stejně jako přejímáme citaci indiánských slov, píšeme je však s malým písmenem: *owaissa*, *šušuga*, *iškuda*, *šaugodeja*.

Sládkova interpunkce úzce souvisí s jeho větnou stavbou. Pro humorná líčení jsou typické krátké, jakoby chrlené souřadné věty, připojované k sobě bez pauzy vždy stejnými slučovacími spojkami (*a*, *i*, *nebo*). Pro reflexe a krajinná líčení jsou zase charakteristické věty dlouhé a široké, až košaté souvětí, někdy operující s dvojtečkou na předělu věty. Typické jsou i bohaté přechodníkové vazby a postpozitivní přívlastky. Přejímáme autorův způsob jejich oddělování, pokud není na úkor srozumitelnosti a mluvnické správnosti; čárku doplňujeme

u vedlejších vět, ponecháváme ji před *a*, pokud nejde o výlučně souřadné spojení (při gradaci, zdůraznění apod.). Uvozovky jsme odstranili u názvů novin, časopisů, literárních děl, spolků, ale respektujeme jejich záměrné užití, např. pro zvýraznění užitého slova.

Zkratky jako *např.* (*například*), *r.* (*rok/roku*), *sv.*, *St.* (*ve Svatém Pavlu, řeka Svatého Vavřince, Saint Louis*) rozepisujeme. Původní způsob zápisu zkratky *p.*, *pp.* (*p. Náprstek, pp. sazečům*), uplatňované především v prvním oddílu (Fejetony), respektujeme, v druhém oddíle (Příběhy) jsou autorem preferována plná znění (*pan biskup, pánům profesorům, pánů zákazníků*). Zkrácená slova, značky a číslice jsme rozepsali slovem pouze ve větěm kontextu (*odpověď' m. odp.*).

Emendace byly provedeny na těchto místech:

- 14 vyšlapuje si již *prérii* co opeřený pohlavár *m. prerii*
18 lpí na řeči své, snaží se *m.* lpí na řeči své *a* snaží se
23 v pokrytých popelem kupách *m.* v pokrytých popelem v kupách
36 v celé jich síle *a* odvaze, poctivosti *m.* v celé jich síle *a* odvaze poctivosti
36 lid neschopný *vzdělání* *a* pokroku *m.* lid neschopný *vzdělány* *a* pokroku
36 *sejměte* nám okovy [...] *netiskněte* nás *m. sejmete* nám okovy [...] *netisknete* nás
43 k *uhmoždění* *m.* k *uhmožení*
49 šípy, *jež* k luku *přikládali* *m.* šípy, *již* k luku *přikládali*
79 Information *Respecting* the History *m.* information, *respective* the history
81 hrozné oči *Paugukovy* *m.* hrozné oči *Pangukovy*
93 pohodil *kuší* *m.* pohodil *vší*
95 *hořkých* slzí *m.* *hořských* slzí
116 *jedno nad druhým* nalézají se tři [...] *lůžka* *m.* *jedna nad druhou* nalézají se tři [...] *lůžka*
118 od boků *lodi* *m.* od boků *lodí*
126 světnička s oknem na Michigan *m.* světnička oknem na Michigan
160 *a* vzav [...] *hůl*, *přikročil* jsem *m.* *a* vzav [...] *hůl* *a* *přikročil* jsem
163 plaval dosud sám co *treska* stíhaná celým hejnem hladových žraloků *m.* [...] *troska* [...]
177 Města *a* osady [...] *spojené* s ostatním světem *m.* Města *a* osady [...] *spojená* s ostatním světem
184 „Trochu slabé —“ *atd.* *m.* „Trochu slabé *atd.*“

J. V., P. H.

OBSAH

Ve Svatém Ludvíku v Americe 22. ledna 1870	7
FEJETONY	11
Ze života amerických Čechů	13
I/ Vystěhovalci	13
II/ Morava	16
III/ Na farmě	20
IV/ Chicago	24
V/ Společenský život	27
VI/ Novinářství	31
VII/ Povaha amerických Čechů	35
VIII/ Ztracené duše	38
Američtí Čechové a my	42
Severoameričtí indiáni	46
I/ Válečná výprava	46
II/ Na hřbitově	50
III/ Stále v západ	54
Z Louisiany	59
Pan biskup	63
Člověk v moři	67
Ženy a dívky v amerických školách	72
I	72
II	75

Bájesloví a pověsti severoamerických indiánů	79
I	79
II	82
III	85
IV	89
V/ Ostrov blahoslavených aneb Lovcův sen (Dle Schoolcrafta)	92
Chicago	96
Polský misionář	100
Volba amerického prezidenta	104
PŘÍHODY	109
Od jezera Michiganského	111
Česká opera v Americe	131
Můj přítel mulat	139
Strýček John v Americe	144
Můj pan šéf	152
Dva Dismasové	166
Jaru vstříc	171
Pod černou sutánou	180
Na českém dvorci v Texasu	187
Jak jsme křtili a biřmovali	201
KOMENTÁŘ	209
EDIČNÍ POZNÁMKA	229
BIBLIOGRAFIE PRÓZ J. V. SLÁDKA ZDE PŘETIŠTĚNÝCH	234
VYSVĚTLIVKY	236

svazek 115

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Josef Václav Sládek

Má Amerika

Druhé vydání připravila, ediční poznámku revidovala a vysvětlivky doplnila Petra Hesová
Svazek uspořádala Jaroslava Janáčková

Komentář napsali Jaroslava Janáčková a Josef Opatrný

Pro první vydání text připravila a ediční poznámku napsala Jarmila Víšková

Bibliografii sestavila Jaroslava Janáčková

Vysvětlivky sestavili Jaroslava Janáčková, Jarmila Víšková, Josef Opatrný a Petra Hesová

Obálka (s vyobrazením malovaného pláště z bizoní kůže ze sbírek Vojtěcha Náprstka,
cca 1856, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Praha),

vazba a grafická úprava Jana Vahalíková

Výběr ilustrace Stanislava Fedrová

Odpovědná redakce Petra Hesová

Sazba písmem Tabac Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2022 jako 2038. publikaci nakladatelství Host

256 stran

V České knižnici vydání druhé